

Egyszer volt, hol nem volt... - gyermek narratívák a nemi szerepekről

Jelige: t59az7

Lezárás dátuma: 2021.04.12.

Absztrakt

A dolgozat a gyermekek nemi szerepekkel kapcsolatos véleményét vizsgálja. Az általuk ismert meséken, történeteken keresztül vázolja fel a témával kapcsolatos meglátásukat. A kérdéssel azért fontos foglalkozni, mert a gyermekek ebben a korban alakítják ki gondolkodásmódjukat a világgal kapcsolatban, ezáltal a nemi szerepekről is. A kutatás interjúk módszerrel készül, aminek keretein belül tizenkét interjú kerül elemzésre. A dolgozat kutatási kérdése, hogy a gyermekek az általuk ismert történetek alapján milyen véleményt alakítanak ki a mesékben megjelenő nemi szerepekről. A kutatás eredményei kapcsán elmondható, hogy a résztvevő gyerekek inkább a hagyományos nemi szerepek szerint alkottak véleményt, ugyanakkor észrevehető volt pár ellentétes vélemény is, elsősorban a lányok oldaláról. A férfiakhoz és nőkhez többen sztereotipikusan megfeleltethető tulajdonságokat társítottak, azonban néhány esetben ezzel ellentétes vélemény is megjelent. A főszereplő szerepébe szinte minden esetben férfi került, míg a nők inkább, mint passzív szereplők, a gondoskodó és segítő tevékenységekben voltak megjelenítve. A dolgozat a résztvevő gyerekek érveivel bepillantást nyújt gondolkodásuk mélyebb rétegébe is, a válaszaikban megjelenő alátámasztások révén.

Tartalomjegyzék

I.	Bevezető	1.
II.	Elméletei megközelítések	1.
II.1.	A gyerekek jellemzői iskolás korban és a nemi szerepek szociálpszichológiai megközelítése	1.
II.1.1.	A fiúk és lányok kapcsolata iskolás korban	2.
II.1.2.	Gyermekek nemi kategorizációja	2.
II.1.3.	A nemi identitáshoz való viszonyulás	2.
II.1.4.	A szociális tanulás elmélete	3.
II.1.5.	Freud és a társas fejlődés	3.
	Nemi sztereotípiák	4.
II.2.1.	Mi a sztereotípiák	4.
II.2.2.	Nemi sztereotípiák	5.
II.2.3.	Nemek szerinti sztereotipikus besorolás	5.
II.2.4.	Társadalmi elvárás	6.
II.2.5.	A nemi szerepek helyzete a magyar társadalomban	6.
III.	A gyermekmesékben megjelenő nemi szerepek	6.
III.1.	Szereplők nemek szerinti aránya	7.
III.2.	A gyerekek számára felvázolt lehetőségek	7.
III.3.	A szereplők tevékenységei, aktív-passzív szerepek	8.
III.4.	Nemek szerinti tulajdonságok	9.

III.5.	Lányfaktor a mesékkel kapcsolatban	11.
III.6.	A mesék és nemi sztereotípiák	11.
IV.	Digitális mesealkotás – kutatás a gyerekekkel	12.
V.	Kutatási kérdések	12.
VI.	Módszertan bemutatása – kutatás felvezetése	13.
VII.	Szituációs tényezők	15.
VIII.	Kutatási elemzés, az eredmények bemutatása	17.
IX.1.	Kedvenc mesék, kedvenc karakterek	17.
IX.2.	Tevékenységhez kötött karakterek	19.
IX.3.	Saját történetek kitalálása	22.
IX.4.	Rajzolás, tulajdonságok	26.
IX.5.	Szerepkörök besorolása képek alapján	30.
IX.6.	Ki menti meg a bajbajutottakat	34.
IX.7.	Lányos és fiús mesék	35.
IX.	Konklúzió	39.
X.	Felhasznált irodalom	41.
XI.	Mellékletek	43.

I. Bevezető

Meghökkenítő az a kutatási eredmény, amely szerint a lányok matematikai teljesítménye az optimálisnál rosszabb eredményeket ért el, amikor a feladatok elvégzése előtt negatív nemi sztereotípiában „részesültek”. (Beilock et al., 2007). Ebből is látszik, hogy a nemi sztereotípiáknak milyen nagy hatása lehet a nemek teljesítményre, továbbá, hogy a nőket korlátozhatja a férfiaktól való negatív megkülönböztetés. A nemi sztereotípiák ilyen kis, talán jelentéktelennek tűnő, mindennapi tevékenységek eredményeiben is visszatükröződhetnek, amik azonban magukban hordozhatják és fenntarthatják a nemekkel kapcsolatos hátrányos megkülönböztetéseket globális szinten is. Éppen ezért a dolgozat a gyerekek véleményét vizsgálja a nemi szerepekkel kapcsolatban, amit a meséken keresztül közelít meg. A kérdéssel azért fontos foglalkozni, már kisgyerekkorban is, mivel a gyermekek az óvodás, illetve kisiskolás korban vannak leginkább abban az életszakaszban, hogy fejlődjenek, továbbá, hogy kialakuljon gondolkodásmódjuk a világgal kapcsolatban, amibe jelentősen beletartozik a nemi szerepekről való gondolkodás is, a szerepekhez való hozzáállás, illetve ennek igazán fontos szerepe van az identitásuk kialakulásában is. Amennyiben gyermekkorban foglalkozunk a nemi szerepekkel kapcsolatos témával a gyerekekkel, akkor jobban elérhető a sztereotip gondolkodásmód megváltoztatása, továbbá a nemi szerepek közötti különbségtételnek a csökkentése (Kalcsó, F. Lassu, 2016). A sztereotipikus gondolkodás társadalmilag való megváltoztatása pedig számos területen pozitív hatásokat eredményezhetne, amely a nemek közötti egyenlőséget helyezhetné magasabb szintre a most jelenlévőnél. Hiszen a társadalom is sokszor eltérő pozíciókat, feladatokat tár a nemek elé: gondoljunk csak arra, hogy az óvodai gondozó foglalkozás nagy többségben nők által betöltött munka, mivel társadalmilag az ő „feladatuk” a gondoskodás, továbbá az is előfordulhat, hogy a társadalom úgy gondolja, ezt a feladatot nők tudják jobban teljesíteni. A dolgozat kutatási kérdése, hogy a gyermekek milyen véleményt alakítanak ki a nemi szerepekről az általuk ismert mesék alapján. A kutatás keretén belül tizenkét interjút készítettem el.

A dolgozat felépítése

II. Elméletei megközelítések

II.1. A gyerekek jellemzői iskolás korban és a nemi szerepek szociálpszichológiai megközelítése

A dolgozat kutatását iskolás, alsó tagozatos gyerekekkel végeztem, így megemlíteném, hogy ebben a korban mi jellemző rájuk, illetve, hogy a nemi szerepek kérdésével általában milyen kapcsolatban állnak iskolás korban. A szociálpszichológia oldaláról pedig megközelítem a nemi szerepek kialakulását a gyerekek szocializációja során.

II.1.1. A fiúk és lányok kapcsolata iskolás korban

A gyerekekre 6-12 éves kor körül, a társas kapcsolataikban jellemző, hogy nemükkel azonos barátságokat kötnek (Daniels-Beirness, 1989; Grahamet idézi Cole és Cole, 2003), továbbá, hogy a két nem főként egymástól elkülönülve tölt időt (Archert idézi Cole és Cole, 2003). Az elkülönülésre jellemző továbbá, hogy amennyiben a társaság egy tagja mégis vegyülni szeretne az ellenkező nemmel, társai viccelődhetnek rajta. Ugyanakkor a jellemző elkülönülést néha megszakítják a közös játékok, amikor nemi csoportoktól függetlenül felhőtlenül szórakozhatnak a gyerekek, bár ez nem gyakori olyan mértékben, mint az előbb említett helyzet (Adler et al., 1992; Ellis et al., 1981; Thorne, 1993 idézi Cole és Cole, 2003). Általában jellemző a fiúk és lányok által eltérő játékok játszása, amik a fiúk esetében nagy csoportban, a lányok esetében pedig kisebb társaságokban történik, amik során pedig a gyerekek kortársaik révén eltérő tapasztalatokkal lesznek gazdagabbak, ami a szocializációt illeti (Lever 1978 idézi Cole és Cole, 2003). Az iskolás korban a fiúk és lányok jellemző elkülönülése miatt a két nem gyakran eltérő tapasztalatokkal gyarapszik kortársai révén (Cole és Cole, 2003).

II.1.2. Gyermek nemi kategorizációja

A társadalmi nemi sémák elmélete alapján a pszichológia azt állítja, hogy a gyermekek már az előtt is különbözőképpen viselkednek nemük szerint, hogy magukat nemi kategóriákba tudnák sorolni: a fiúknál már születésük után is megfigyelhető, hogy aktívabban viselkednek, mint a lányok. Az elmélet szerint a gyerekek kellőképpen ismerik már a saját nemüket, és az ahhoz kapcsolódó szokványos játékokat, így egy-egy tárgyról hamar eldöntik, hogy az fiús vagy lányos, továbbá, hogy nekik valók-e azok a játékok (Cole és Cole, 2003).

II.1.3. A nemi identitáshoz való viszonyulás

Kohlberg úgy gondolta, hogy a gyerekek nemi identitásának alakulása a következőképp zajlik: hároméves kor körül már tudják magukról, hogy fiúk vagy lányok-e, azonban ilyenkor még ez nem stabilizálódott bennük ennek állandósága, úgy gondolhatják, hogy nemük még változhat. A stabil szakaszt pedig az ezt követő években következik be szerinte, amikor a gyerekek rájönnek, hogy a lányok felnőttként nők, a fiúk pedig férfiak lesznek, és ezen nem változtat az sem, ha külsőleg (például jelmezben) a másik nemre hasonlítanak (Kohlberget idézi Cole és Cole, 2003). Meland (2020) tanulmánya szerint, amikor gyermekek hároméves korukban identifikálni tudják magukat, mint fiúk, vagy lányok, bizonyos tulajdonságokra és jellemvonásokra sztereotipikus módon kezdenek gondolni (Freeman, 2007; Martin and Ruble, 2009 idézi Meland, 2020). Öt és hatéves kor között a gyermekeknek leginkább szigorú nemi elképzeléseik vannak (Trautner et al., 2005 idézi Meland, 2020), amelyek nyolcéves kor körül kezdenek el lazulni (Trautner et al., 2005 idézi F. Lassu, 2016). Zipes (1987, 3 idézi Meland, 2020) szerint a gyermekek akaratlanul is feltételeznek és elfogadnak bizonyos nemi szerepeket, amelyeknek az a célja, hogy a nők „passzív önmegtagadóvá, engedelmessé és önfeláldozóvá váljanak (...)”, míg a férfiak „versenyképessé, tekintélyelvűvé és hataloméhesé, valamint racionálissá, elvonatkoztatásra képessé és értékelvűvé”. (Meland, 2020)

II.1.4. A szociális tanulás elmélete

A gyerekek a szociális tanulás elmélete szerint a körülöttük zajló világ megfigyelései alapján következtetéseket vonnak le, miszerint a nők és férfiak viselkedése különbözik, továbbá ezek alapján kigondolják, hogy a két nemtől eltérő helyes viselkedést várnak el. Ezen felül a felnőttek által jutalmazott viselkedések szintén eltérnek a fiúk és lányok esetében, amik hasonlóképp befolyással vannak a gyerekekre: azokat a viselkedési formákat sajátítják el és folytatják, amik révén jutalomban részesülnek (Perry és Busseyt idézi Cole és Cole, 2003).

II.1.5. Freud és a társas fejlődés

Freud a gyerekek társas fejlődését két részre bontotta: a szocializációra, ami alatt a társadalmi normákat ismerik meg, illetve sajátítják el, és a személyiségükre, amelynek (ki)alakulásakor pedig saját viselkedésüket formálják ki. A gyerekek szocializációja valójában már egészen kiskortól elkezdődik, születésük után, a családban is olyan hatások érik őket, amik bizonyos kategóriákba sorolják őket nemük szerint. A szülők, illetve a társadalom is hajlamos olyan stigmatizált szerepeket osztani őket csupán nemük szerint, amely a későbbiekben meghatározza viselkedésüket. A gyerekek a felnőttektől tanulnak, viselkedésükre adott válaszaikból és

reakcióikból következtetéseket vonnak le, hogy mi a helyes, és mit várnak el tőlük, azonban ezek a visszajelzések sokszor olyan társadalmi szerep szerinti „normákat” tükröznek, amik a felnőttek és az adott társadalom szerint helyesek, ugyanakkor a gyerekek nem feltétlenül értik, hogy miért vagy hogyan kell megfelelniük nekik. Azonban végső soron ezeket az előírásokat megfejtik és elfogadják, a továbbiakban pedig ezek szerinti viselkednek. A személyiségük fejlődése alatt a gyerekek a saját elképzeléseiket egyeztetik össze a körülöttük zajló világban megjelent elképzelésekkel, elvárásokkal, illetve a feléjük irányuló hatásokkal. Ezek egybevetése után pedig személyiségük a két oldal egyensúlyának hatására alakul ki (Cole és Cole, 2003).

II.1.6. A mesék szerepe a gyerekek életében

A gyerekeknek szóló mesék egy olyan szimbólumokból álló keretet adnak a gyerekek fejlődésének és életének, amely könnyebbé teszi számukra a mindennapi történetek feldolgozását és a nehézségekkel való megbirkózást. A napok folyamán felgyülemelő feszültséggel, negatív érzelmekkel, félelmekkel segít megküzdenni a mese életükben, továbbá a felsorolt problémák feldolgozásában is segítő kezet nyújtanak feléjük. A meseszereplők cselekvései pedig segíti őket az élet kérdéseiben való eligazodásban és az előttük álló problémák megoldásában, továbbá a szereplők utánzásaival szereptanulási, illetve azonosulási helyzetek teremthetők a gyerekek számára. A mesék szimbólumai a gyerekek életében támogatást nyújtanak feléjük az érzelmeik felszínre hozásában, külsővé tételében, ezen felül a nemkívánatos tulajdonságokkal való szembenézésben is segítik őket. A mesék olyan szimbolikus történeteket teremtenek a gyerekeknek, amelyek általános és mindennapi problémáik megoldására lehetőségeket vázol fel számukra, és az élet során keletkező krízisekben, változásokban lehetséges utakat mutatnak meg számukra a megoldás kérdésében (Kádár, 2012).

A gyerekek szocializációja során tehát főként a környezetük által, nemek szerint eltérő visszajelzéseket és hatásokat kapnak, amik következményeképp különbözőképpen formálják magukat, mint fiúk vagy lányok. Az öt és hatéves kor között alkotott nemi szerepekről való szigorú vélemény felnövésük során rugalmasabbá válik. Iskolás korban azonban a fiúk és lányok inkább saját nemük szerinti csoportokat alkotnak, mint vegyeseket, amik az ellenkező nemtől való elhatárolódást jelenthetik, és ezáltal különböző szocializációban részesülhetnek kortársaik révén. A mesék pedig egy keretet nyújtanak számukra az életükben és fejlődésük során történő megpróbáltatások rendbe szervezésében és a felmerülő krízisek megoldásában.

II.2. Nemi sztereotípiák

II.2.1. Mi a sztereotípiák

Elliot Aronson (2001) úgy definiálja a sztereotípiát, mint egy csoport emberről általánosan alkotott vélemény, hasonló jellemvonások vagy bizonyos motívumok alapján, figyelmen kívül hagyva azt a tényt, hogy a csoportba tartozó emberek milyen mértékben térnek el egymástól. A sztereotípiáról tehát akkor beszélünk egy társadalom életében, amikor a társadalom tagja általánosítva alkot véleményt, közelít meg bizonyos típusú embereket. A nemi sztereotípiák pedig a nők és férfiak csoportjával kapcsolatban alkotnak általános véleményt (Aronson, 2001).

II.2.2. Nemi sztereotípiák

A nemi sztereotípiák előre meghatározott viselkedésformákat foglalnak magukba, amelyektől való eltérés és a nem „ideális” nemhez tartozó viselkedések gyakorlása általában a társadalom részéről negatív értékeléssel párosul. A nyugati országokban a standard „normálisnak” a fiatal, fehér, férfiak tartoznak, az ettől a kategóriától való bármilyen eltérés hátrányos megkülönböztetést jelent. A férfi szerep azért kapcsolódik össze ilyen szorosan a magas státusszal, mert a történelem folyamán szinte mindig ők töltöttek be magasabb státusszal járó társadalmi szerepeket (Goffmant idézi Kovács, 2007).

Fontos továbbá megemlíteni, hogy a sztereotípiát elszenvedők jelentős diszkriminációban részesülhetnek különféle szintereken. Ide sorolandó az oktatás, munkaerőpiac helyszínei, továbbá beszélnünk kell a különféle társadalmi erőforrásokhoz való hozzáférésről is. A nemi sztereotípiák miatt a nők ezeken a mindennapi szintereken hátrányos megkülönböztetésben részesülhetnek. Mindezekon felül fontos kiemelni, hogy nem csupán a társadalomban, a közéletben jelenik meg ilyen erősen a női nem sztereotipikus megkülönböztetése, hanem egyéni szinteken is, a magánéletben. A heteroszexuális kapcsolatok és a szülői szerep a mindennapi életben termeli újra és ezáltal tartja fenn a nemek közötti egyenlőtlenségeket, hierarchiát, amik a társadalomtól elzárva is hasonlóképp működnek és megmaradnak (Kovács és Szabó, 2017).

II.2.3. Nemek szerinti sztereotipikus besorolás

A nemi sztereotípiák által olyan előírt jellemzők, személyiségvonások, szexuális viselkedések, szerepek, illetve külső vonások társulnak egy adott csoporthoz, amelyeket rájuk jellemzőnek tart az adott társadalom. A férfiak a nemi sztereotípiák szerint főként a racionális, független, versengő, agresszív, domináns tulajdonságokkal rendelkeznek, ezeken felül jók az objektív gondolkodásban, a könnyű döntéshozatalban, a mások vezetésében, a természettudományokban és a matematikában, továbbá érdeklődnek a politika, illetve a sport iránt. Ezzel szemben a nemi sztereotípiák szerint a nőkre leginkább az engedelmesség, a tiszteletteljesség, hiszékenységek,

szubjektivitás, intuitívitás, érzelmesség, függőség és törődés jellemző, amiken felül érzékenyek mások ingereire, hajlandóak másoknak szentelni magukat, továbbá a házimunkában és a gyermeknevelésben is jeleskednek (Ashmore et al 1986; Diekman & Eagly 2000 idézi Kovács, 2007). Jellemzően, ha egy sztereotipikus jellemvonást az egyik nemhez társítunk, akkor annak az ellenkezőjét gondoljuk a másik nemhez (Geist idézi Kovács, 2007).

II.2.4. Társadalmi elvárás

A társadalomban, az azonos csoportokba tartozó emberek gyakran hasonló foglalkozásokat, pozíciókat töltenek be, aminek a következményeképp egyes pozíciók betöltésére kialakul egy társadalmi elvárás, mely szerint a megszokott csoport tagjai töltsék be azokat. Ez az elvárás az adott csoport összes tagjára irányul (Eagly 1987:3-6;13-15 idézi Kovács, 2007). Fontos továbbá megemlíteni, hogy a nők és férfiak is igyekeznek elsajátítani azokat a jellemvonásokat, amelyek a társadalmi nemi szerepek szerint hozzájuk rendelnék. Az adott nemhez tartozó sztereotípiák azokról az elemekről áll, amelyek a társadalmi szerep ellátásához, betöltéséhez elengedhetetlenek. (Kovács, 2007).

A nemi sztereotípiák tehát olyan eltérő elvárásokat jelentenek a férfiak és nők számára, amik egymástól különböznek és egymás ellentétjei is lehetnek, továbbá ezek az elvárások társadalmi szinten is sokszor megjelennek. A férfiakhoz elsősorban a domináns, független, versengő jellemzők, míg a nőkhez a gondoskodó, érzelmes, másoktól függő jelzők társulnak sztereotipikusan.

II.2.5. A nemi szerepek helyzete a magyar társadalomban

Pongrácz és S. Molnár (2011) tanulmányukban megemlítik, hogy a magyar társadalom gondolkodása a nemi szerepekről inkább a tradicionális vonalat tükrözi vissza, ugyanakkor kutatásuk alapján elmondható, hogy a társadalom véleményalkotásában észrevehető a modernizáció megjelenése a nemi szerepekkel kapcsolatban. Murinkó (2014) tanulmányában még mindig a nemek közötti inkább hagyományosabb szerepfelosztást említi, amennyiben a családon belüli nemi szerepeket vesszük figyelembe. Kifejti továbbá, hogy a modern gondolatok a nemi szerepekkel kapcsolatban magával hordozhatja a családon belüli egyenlőbb munkamegosztást, illetve a szülői feladatokba való nagyobb mértékű bekapcsolódást a férfiak oldaláról is (Murinkó 2014).

III. A gyermekmesékben megjelenő nemi szerepek

A szakirodalomban már sok kutatás foglalkozott a gyerekek és mesék kapcsolatával, továbbá a történetekben megjelenő sztereotípiákkal, illetve azok gyerekekre való hatásával. Ezek a

kutatások a mesék történetében leírtakkal, és azok elemzésével foglalkoztak. A dolgozat elméleti háttére hét, nemi szerepek és mesék közötti kapcsolatot vizsgáló tanulmányon, kutatáson alapul, amelyeket röviden ismertetek, majd a tanulmányok kifejtésével elemzem és bemutatom a mesékben megjelenő nemi szerepekkel kapcsolatos eredményeket. Kassay Réka (2015) romániai magyar gyerekekkel végzett interjúk kutatásban vizsgálta a gyermekek mesehős-reprezentációiban megjelenő nemi szerepeket. Pálóczi Bence és Nagy Beáta (2017) kutatásukban 19 darab, 2000 és 2010 között megjelent magyar mesekönyvben vizsgálták a nemi szerepek, és sztereotípiák mesékben való megjelenését. Tóth és munkatársai (2020) magyar óvodai mesék alapján a női karakterek szerepeivel és sztereotipikus megközelítésükkel foglalkoztak. Meland (2020) norvégiai tanulmánya a Hercegnő és a borsó hagyományos mesét átalakítva, a mesében megjelenő nemi szerepeket felrúgva vizsgálta a tanárok véleményét a mesékben megjelenő nemi szerepekről. Petres Csizmadia Gabriella (2020) lányoknak és fiúknak szóló ikerkönyvek alapján vizsgálta a nemi sztereotípiákat. A tanulmány olyan magyar ikerkönyvek vizsgálatával foglalkozik, amelyekből az egyik pár a lányoknak, a másik pár pedig a fiúknak szól, ám a történet, illetve a körülmények is azonosak, mindkét mesében. Kuser Judit (2020) tanulmánya a népmesékben megjelenő állatvölgyények és női karakterek kapcsolatát vizsgálja. Xu H és munkatársai (2020) pedig az általuk „Hamupipőke komplexusnak” nevezett kifejezés alapján a női karakterek férfiaktól való függését elemezte. A kínai szerzők amerikai és kínai egyetemeken tanítanak, és több mint 7000 könyv, és 7000 mese alapján vontak le következtetéseket a téma kapcsán.

III.1. Szereplők nemek szerinti arányai

A mesékben megjelenő szereplők nemek szerinti arányairól Pálóczi Bence és Nagy Beáta (2017) tanulmánya szerint elmondható, hogy a férfiak általánosan sokkal nagyobb reprezentációnak örvendenek a mesékben, mint a női szereplők. A mesekönyv címeket illetően, a férfiak dominálnak a nőkkel szemben, és a főszereplőkkel kapcsolatban is hasonló tendencia jelenik meg: női főszereplő csupán a vizsgált könyvek ötödében, míg férfi főszereplő, több mint felében jelenik meg. A karakterekkel kapcsolatban azt a megállapítást tették, hogy a szereplők nemét 52,8%-ban férfi alkotja, míg a nők összesen csupán 19,1%-ban jelennek meg. (Pálóczi, Nagy, 2017)

III.2. A gyerekek számára felvázolt lehetőségek

A mesék nagy szerepet játszanak a gyerekek számára nyújtott lehetőségek felvázolásában is, amely meghatározó foglalkozási előírásokat is magába foglalhat. A mesék gyermekek számára

különböző lehetőségeket mutatnak be a tevékenységek, illetve a foglalkozások terén is. A fiúk számára egy sokkal változatosabb palettát vázolnak fel a Pálóczi Bence és Nagy Beáta által vizsgált könyvek, ezzel szemben a lányoknak sokkal egyoldalúbb életutat, lehetőségeket mutatnak a mesekönyvekben megjelenő női és lány karakterek (Pálóczi, Nagy, 2017). Kassay Réka tanulmánya is kiemeli, hogy a mesék gyerekeknek a nemi szerepekről eltérő utat mutathatnak, hiszen napjainkban a mesék nemek szerint külön szólítják meg őket (Kassay 2015). Tóth és munkatársai (2020) által végzett kutatás alapján elmondható, hogy a mesékben megjelenő női karakterek és szerepkörük sokszor a valósághoz képest nem mutat reális képet, illetve a nemek közötti hierarchikus viszony is maradandóan megfigyelhető a mesékben az idő múlásával, ellentétben a valósággal, ahol már nem jellemző az ilyen mértékű hagyományos nemek közötti szerepfelosztás. Tanulmányuk is alátámasztja, hogy a nők a férfiakhoz képest alacsonyabb szerepeket töltenek be. Az óvodás mesekönyvekben a női szereplők főként az anya, lány, feleség, öregasszony kategóriákban jelentek meg, tehát a hagyományos szerepekben fordulnak elő. A felsorolt szerepekre jellemző, hogy a férfiakhoz képest töltenek be szerepet, továbbá, már a szerepkörük nevén is látszik, hogy a férfiakhoz viszonyítva sorolhatóak ezekbe a kategóriákba. A mesék kapcsán elmondható továbbá az is, hogy a lány karakterek gyakran inkább a férfiakat támogató, értük cselekvő szereplőként jelennek meg, mint háttérkarakterek. A tanulmány szerint továbbá a női szereplők a férfi karakterek okosságát nem múlhatják túl, és gyakran nincs is lehetőségük önálló döntésekre a történetekben. A kutatásban csupán egy könyv jelent meg, ami „lebontja” a hagyományos női szerepeket, a főszereplő királylány aktív szerepbe lép, és maga akarja legyőzni félelmeit. Az anya és a feleség szerepe főként a hagyományos szerepek szerint jelennek meg a vizsgált mesékben, jó tulajdonságaik között elsődlegesen az odaadás, háziasság és a szorgalmasság szerepelnek, míg a negatív jellemzők között megjelenik a kíváncsi, naiv, továbbá buta jelzők. Az anyai szerep ezen felül még a feltétel nélküli szeretést, odaadás és a biztonságérzet nyújtását is jelenti a vizsgált mesékben. Az anyai karakterhez köthető továbbá az a szerep is, amely a gyermekeit elindítja „a mesei történet rögzös útján” (Tóth et al., 2020: 157), amely magába foglalhat egy párhuzamot az anyák gyerekeikkel való törődés, gondoskodás és felnőtt korig való kísérését illetően. Az óvodai mesekönyvekről tehát összességében elmondható, hogy a lány gyermekeknek igencsak kevés lehetőséget mutatnak, és „írnak elő”, továbbá, hogy viselkedésük is korlátozva van, aminek következtében a lányok előtt jóval kevesebb alternatívát jelenítenek meg, mint a fiút esetében (Tóth et al., 2020). Az említettekkel összhangban Meland (2020) tanulmánya, szintén kiemeli, hogy a mesékben olyan sztereotípiákkal találkozhatnak a gyerekek, amelyek korlátozottan írják le, mutatják be és magyarázzák a női, illetve férfi viselkedéseket.

III.3. A szereplők tevékenységei, aktív-passzív szerepek

A karakterek különböző helyszíneken való megjelenésben megfigyelhető, hogy a férfiakra és fiúkra inkább a kültéren való megjelenés és aktív szereplés jellemző. Míg a lányok hasonló környezetben, szinte csak fele annyi arányban jelennek meg (Pálóczi, Nagy, 2017). A tanulmányban vizsgált könyvekben a fiúknak általában inkább a kalandvágyó és az „aktív” szerep jut, ők azok, akik jönnek-mennek intézik a dolgokat, felfedeznek és harcolnak. A lányok ugyanakkor a tanulmány meséi alapján inkább a „passzív” szerepet töltik be, otthon tevékenykednek, szeretnek sütni-főzni, kertészkedni, sétálni, illetve a mesékben nem feltétlen jelenik meg részükről az igény arra, hogy kilépjenek ebből a szerepkörből (Pálóczi, Nagy, 2017). A lányok passzív, elfogadó szerepét Petres Csizmadia Gabriella (2020) is kiemeli. Az ikerkönyvek történetében elmondják és megmutatják neki, milyenek legyenek. A fiúk pedig aktív, felfedező szereplőként jelennek meg bennük, ők saját maguknak, egyedül fedezik fel a megszerzendő tulajdonságokat, ők jönnek rá, hogy milyenek kell lenniük. A mesekönyvben a „királylányt”, a lányoknak szóló könyv főhősét, passzivitás jellemzi, aki az eseményekben nem vesz részt aktívan, ezen felül ő nem királylányként születik, csak úgy, mint egy hétköznapi kislány. Ezzel szemben a fiúknak szóló mesében a főszereplő fiú királyfiként jön a világra, továbbá a történetben végig aktív szereplőként jelenik meg, részt vesz a cselekvésekben. A királyfi és királylány eltérő szereplése a könyvekben a lányokban az alárendeltség, illetve passzivitás szerepét erősítheti meg (Petres, 2020). A Hamupipőke történet alapján azt állapította meg Xu H és munkatársai (2019), hogy a lány boldogsága a hercegtől függ, azonban ez fordítva nem mondható el, ez így beleillik a „Hamupipőke komplexusba”. A történet felépítése erősíti a nők alkalmatlanságára vonatkozó sztereotípiákat. A nők többször vannak gyönyörűnek említve a tanulmány által vizsgált történetekben, míg a férfiakat többször említik ügyesnek. A tanulmány kutatása megerősítette John Berger (1973 idézi Xu H et al., 2019) azon feltevését, amely szerint „A férfiak cselekednek, a nők megjelennek”. Ez azt jelenti, hogy a férfiakat hajlamosabbak a történetekben a cselekményeikkel kapcsolatban feltüntetni, míg a nőket többször a megjelenésük alapján definiálják (Xu H et al., 2019).

III.4. Nemek szerinti tulajdonságok

A Pálóczi-Nagy (2017) tanulmányban vizsgált könyvekben a fiúkra és férfiakra jellemző tulajdonságok közül a legnagyobb arányban a következők jelentek meg: bátor, kíváncsi, büszke, ügyes, erős, nagy, izmos. A tanulmányban vizsgált mesék alapján legjellemzőbb tulajdonságok a nőnemű szereplőkre a következők voltak: szép, gyönyörű, kecses, kövér, szegény, szomorú, gyengéd, türelmes, jó, illetve mérges (Pálóczi, Nagy, 2017). A mesék a hagyományos nemi

szerepek mintáját idézik fel, a férfiakat és nőket ezeknek megfelelően ábrázolják. A sztereotípiák mentén a férfiakat általában magas pozícióban ábrázolják, akik jellemzően erősek és szárnyaló bátorságuk van, ugyanakkor a nőket általában alkalmatlanként, vagy éppen gyönyörű hercegnőként festik le a mesékben. (Liebermann 1972; Nanda 2014 idézi Meland, 2020). A legfőbb erény, amit egy nő elérhet a hiúság, illetve a szépség (Liebermann 1972; Baker-Sperry and Grauerholz 2003 idézi Meland, 2020). A női szépséget főként az alázatossággal, illetve az engedelmességgel lehet megteremteni, míg a férfiaság elsősorban a logikus gondolkodáson és az önuralmon alapul (Zipes 2012, 56 idézi Meland, 2020). Bár az ikerkönyvekben (Petres, 2020) azonos háttérű történetekről van szó, a lányoknak és fiúknak mégis más elérendő tulajdonságokat írnak elő a történetek, amelyek megszerzésével teljes, boldog életet élhetnek. A lányok elé főként érzelmi töltetű tulajdonságokat állítják megszerzendő célnak, illetve a többi tulajdonság is sztereotipikus jellegű viselkedés elsajátítására motiválja az olvasót. Az írók olyan külső tulajdonságokat is felsorolnak a lányoknak, amelyek azt a társadalmi elvárást tárhatják eléjük, melyek szerint a nő elsődleges feladata, hogy megjelenésével, kifogástalan kinézetével, szemet gyönyörködtető látványt adjon, amely elvárásban jócskán megjelenik a tárgyiasítás szerepköre. Ezeken felül a gondoskodás, illetve odaadás és alázatosság is megjelenik a könyvben, amely szerepek szerint a nőknek elsődleges feladatuk mások életének jobbá tétele, ezzel együtt saját maguké háttérbe szorítása. Azonban a fiúknak szóló könyvben a királyfi már születésekor rendelkezik sztereotipikusan a férfiakhoz sorolható alaptulajdonságokkal, míg a királylánynak a tulajdonságokat mind meg kell szereznie. A fiúk bátorsággal, gondolkodással való rendelkezése úgy tünteti fel a férfiakat, „mint a tudás és racionális gondolkodásmód birtokosait közvetíti, és a női érzékenység ábrázolásával szemben szellemi fölérendeltséget közvetít” (Petres, 2020: 134). A női karakterek szépségét, illetve passzív, elfogadó szerepét Kusper Judit (2020) egy új megvilágításban értékelte. Tanulmányában, amely a mesékben megjelenő állatvölgények és női karakterek kapcsolatát vizsgálja, megemlíti, a béka és a királylány története elemzésekor, hogy a mesében szereplő lány naiv, és előre nem feltétlenül átgondolt kijelentést tesz, amennyiben segítségről van szó. A következőkkel jellemzi a lány döntését: „Nem tudja, valójában mit ígér, hiszen nárcisztikus énje nem reflektál a másakra, a segítőre, csupán az tudatosul benne, hogy előtte még ez az undok béka is meghajlik, teljesíti kérését, ezzel is emelve az ő fényét.” (Kusper, 2020: 147.). Illetve: „A béka itt az „elvarázsolt másik”, a férfi, aki meggondolatlan ígéretet képes kicsalni a naiv lányból pusztán azért, mert a lány természetesnek tartja, hogy neki (szépsége, üdesége, királylány mivolta okán) mindenki segít, de hálát nem várnak cserébe.” (Kusper, 2020: 147.). Az idézett szövegekből láthatjuk, hogy a királylány

szépsége tudatában van, továbbá, hogy ezt, mint „csereárut” szeretné felhasználni az idegentől kapott segítségért viszonzásul. A béka által ajánlott alku pedig nem gondolja reálisnak, úgy gondolja, szépségével ki tudja váltani azt. A történetben tehát megjelenik a női test tárgyiasítása, a királylány magáról gondolkozik úgy, mint akinek szépsége, mint fizetség használható (Kusper, 2020). Lieberman (1972 idézi Meland, 2020) szerint a mesék nem kíváncsi nemi sztereotípiákat teremtenek, továbbá a szerelem, illetve a házasság ideáját termelik újra. A mesékben megfigyelhető, hogy a sztereotip jellemvonásokkal ellentétesen viselkedő nőket sokszor negatívan tüntetik fel, továbbá az ilyen viselkedés büntetéssel is járhat a történetekben (Tóth et al., 2020).

III.5. Lányfaktor a mesékkel kapcsolatban

Kassay Réka (2015) tanulmányában megemlíti, azt a „lányfaktornak” (Kassay, 2015) nevezett jelenséget, mely szerint a lányok inkább hajlandóak fiús meséket nézni, mint a fiúk lányos meséket (Lendvay idézi Kassay, 2015). A tanulmány ismerteti, hogy a vizsgált gyermekek között a kedvenc szereplővel kapcsolatban női mesekaraktereket szinte csak lányok említettek, a férfi mesehősök főként a fiúknál jelennek meg, ugyanakkor őket néha a lányok is megemlítik (Kassay, 2015). A kedvenc karakterek alapján történő fiú-lány szerinti megoszlás összefüggésbe hozható a „lányfaktor” jelenséggel, hiszen a kedvenc szereplőkkel kapcsolatban is inkább a lányok tűnnek elfogadóbbnak a fiús meséket, és karaktereket illetően.

III.6. Mesék és nemi sztereotípiák

A mesék fontos szerepet játszanak a gyermekek életében, a nemi szerepekkel kapcsolatban is, hiszen olyan sztereotípiákkal találkozhatnak benne, amelyek korlátozottan írják le, mutatják be és magyarázzák a női, illetve férfi viselkedéseket (Meland, 2020). A tanulmány megemlíti, hogy a tudósok egyetértettek abban, miszerint a gyermekeknek igazán fontos nemi szerepekkel kapcsolatos tudást adnak a mesék, ugyanakkor Meland úgy utal erre, mint elavult gondolatok. Azonban a mesék Meland véleménye szerint is továbbra is nagy szerepet játszanak a nemi sztereotípiák reprodukciójában. A meséknek hatalmas szerepük van abban, hogy a gyermekek saját magukról alkotott elképzeléseit formálják, illetve, hogy megerősítsék a hagyományos sztereotipikus viselkedéseket (Davies idézi Meland, 2020). Ha a gyerekek sztereotipikus elbeszéléseknek vannak kitéve, akkor sztereotipikus szerepekbe is helyezhetik magukat. Egy Disney filmeket vizsgáló kutatás arra mutatott rá, hogy azok a gyerekek, akik a szépséget kötik össze a szereplők népszerűségével, hajlamosak ezt az elvet a való életben is használni (Narahara M, 1998; Bazzini D et al 2010. pp. 2687–2709. idézi Xu H et al., 2019). A mesékben megjelenő

karakterek, és leegyszerűsített helyzetek, amik által egyszerűbb egy történet elmesélése, újraépítik és terjesztik a sztereotipikus gondolkodást, kultúrákon és időszakokon keresztül.

(Dawkins R, Davis N. 1976; Sperber D. 1996. p. 460. idézi Xu H et al., 2019).

IV. Digitális mesealkotás – kutatás a gyerekekkel

Rubegni és munkatársai (2019) egy svéd gyerekekkel való kutatásban azt vizsgálták, hogy a nemi sztereotípiák mennyire követhető nyomon a gyerekek által felvázolt történetekben. Kutatásukat 83 darab, tizenegy és tizenkét éves gyermek bevonásával készítették, akik csoportosan állítottak elő összesen 23 mesét. Fiú, lány, illetve vegyes csoportokban is dolgoztak a gyerekek. A történetekben a gyerekeknek négy karaktert kellett megemlíteniük, a főszereplőt, annak ellenségét és mindkét oldalon egy-egy segítő társat. Eredményeik alapján az mondható el, hogy a főszereplő karaktere fele arányban férfi és fele arányban női nemet kapott a gyerekek által. A többi szereplő pedig általában férfi volt, kivéve a vegyes csoportok által írt mesékben, ahol a főszereplő segítője is fele-fele arányban volt férfinak, illetve nőnek ábrázolva. A férfi főszereplőt általában hatalmat mutató jelképekkel ábrázolták a gyerekek, mint a korona, fegyver vagy éles fog. A rajzolások kapcsán még az mondható el, hogy a lány csoportok rajzaiban inkább feminista jellegzetességek vehetőek észre, míg a fiú csoportok inkább férfiasan rajzolták a karaktereket. A főszereplő ellenfeleit a gyerekek, amennyiben férfi volt, általában „gonosznak és rossznak” jellemezték, ha pedig nő volt, akkor a „rettenetes boszorka, féltékeny és kegyetlen” jelzők kaptak helyet. A gyerekek történeteiben összességében a nők érzelmesebbnek a férfiak pedig agresszívebbnek voltak ábrázolva. A kutatás érdekes eredménye továbbá, hogy a lány csoportokban kisebb volt a férfiak és nők közötti aktivitás eltérése, ha pedig női főszereplő volt, akkor hasonló aktivitással bírt, mint a férfi főszereplők. A kutatással kapcsolatban összességében elmondható, hogy a gyerekek sztereotipikusan jelenítették meg a szereplőket (Rubegni et al., 2019).

V. Kutatási kérdések

A szakirodalom alapján a mesék szereplői leggyakrabban férfi neműek, akik aktív tevékenységgel és a maguk sorsának alakításával uralják a meséket. Ezzel szemben a nő nemű szereplők, amennyiben megjelennek egy történetben, passzívan a háttérben szerepelnek inkább, továbbá olyan hagyományos szerepeket öltenek, amelyek manapság már nem nyújtanak releváns képet a nők lehetőségeiről. A szakirodalomban megjelent kutatások eredményeit szeretném áttemelni kutatásommal a gyakorlatba. Ezekre alapozva, a kutatási kérdéseim a következők.

A gyerekek az általuk ismert mesék alapján milyen véleményt formálnak a nemi szerepekkel kapcsolatban?

A gyerekek inkább milyen nemű karaktert illesztenek egy mese főszerepébe, vagy bizonyos szerepekbe és ezt milyen érvekkel támasztják alá?

Milyen tulajdonságokat, illetve szerepkört adnak a gyerekek a férfi, illetve női karaktereknek és ezt hogyan indokolják?

A gyerekeknek mi a véleményük a lányos és fiús mesékről, és amennyiben releváns, ők megnéznék-e a másik nem meséjét?

VI. Módszertan leírása – kutatás felvezetése

A szakirodalomban olvasott kutatások főként mesekönyvekben és történetekben megjelenő nemi sztereotípiák tartalomelemzésével foglalkoztak. Az ott olvasott eredményekre alapozva én a kutatásommal meg szeretném vizsgálni interjú módszerrel, hogy a gyerekek véleményében mennyire tükröződnek vissza ezek a sztereotípiák, illetve, hogy milyen érvekkel támasztják alá válaszaikat az interjúalanyok.

A kutatás keretén belül tizenkét interjút készítettem gyerekekkel. Az interjúalanyok alsó tagozatos gyermekek voltak, hat és tízéves kor között, a nemek szerint az arány fele-fele volt.

A résztvevő gyermekek többsége Budapesten él, a többiek Budapest környéki agglomerációban, illetve vidéken laknak. A gyerekek az ismerősi köröm tagjai, akik közül személyesen négyet ismertem (három lányt és egy fiút), a többiek pedig felnőtt ismerőseim alsó osztályos korú gyerekei voltak. A személyes ismeretségű gyerekek talán az ismerősi kapcsolat miatt könnyebben megnyíltak az interjú elején is, de nem éreztem az „idegen” gyerekeknél sem, hogy kényelmetlenül érezték volna magukat a beszélgetés során. Az interjúk végén a gyerekek pozitív visszajelzést adtak a beszélgetésről, amik alapján azt a következtetést vontam le, hogy számukra is érdekes volt a beszélgetés.

Mivel gyerekekkel készítettem az interjúkat, minden esetben a szülőkkal egyeztettem a kutatásba való beleegyezésről. Egy informált beleegyezési nyilatkozatban tájékoztattam őket kutatásom részleteiről, amit elolvasva a gyermekek szülei beleegyeztek az interjúk elkészítésébe. Az interjúk feldolgozásakor az anonimítás szabályai szerint a gyerekek nem saját nevükkel szerepelnek az elemzésben, továbbá nem lesznek beazonosíthatóak sem az elemzés által.

Az interjúk nagy része a járványhelyzet miatt online történt, ám ahol megoldható volt, személyes találkozó során beszélgettem a gyerekekkel: összesen két személyes, és tíz online interjú alapján készítettem az elemzést. Az interjúk időtartama attól függött, hogy az adott

gyermek mennyire volt beszédes, milyen könnyen válaszolt a kérdésekre, általában 35-60 percig tartott egy beszélgetés. Az interjút játékos beszélgetésre terveztem, úgy, hogy a gyermekeket megfelelőképp meg tudjam szólítani, továbbá a feladatokat, kéréseket úgy állítottam össze, hogy nekik se legyen fárasztó.

A gyerekekkel történő interjúk során fontos, hogy játékos legyen a beszélgetés, illetve a kérdések felvezetésével egy kellemes légkör alakuljon ki a beszélgetésre. Így felvezető kérdésekként a gyermekekkel saját kedvenc meséikről beszélgettem, hiszen ez nekik ismerős téma. Az interjú kérdései közül kijelöltem azokat, amiket mindenképp megkérdeznék tőlük, illetve volt néhány, ami kihagyható volt abban az esetben, ha a gyerekek számára fárasztó lenne a beszélgetés, vagy leterhelő a folyamatos koncentráció. A beszélgetések alatt figyeltem, hogy fáradnak-e, tudnak-e még koncentrálni, és próbáltam úgy alakítani a hátralevő kérdéseket, hogy végig élvezetes legyen számukra a beszélgetés, és fent maradjon érdeklődésük.

Az interjú során a mesékről beszélgettem velük, és a véleményükre voltam kíváncsi, hogy egyes karakterek szerepébe milyen nemű karaktert tennének, továbbá, hogy milyen tulajdonságokat rendelnek hozzájuk. Ezen felül azt is vizsgáltam, hogy a gyerekek a főszerepbe milyen karaktert tesznek, ha nekik kell elmesélni egy történetet, és hogy a szakirodalom alapján gondolt nemi sztereotípiák megjelenik-e a gyerekek véleményében. Az interjúban kitértem a gyerekek kedvenc szereplőire is. Végül pedig megkérdeztem, hogy szerintük vannak-e lányos, illetve fiús mesék, és ha igen, mi alapján sorolják oda a történeteket. Kíváncsi voltam arra is, hogy a kutatásban résztvevő gyerekek között megjelenik-e a nemek szerinti elhatárolódás a mesékkel kapcsolatban: a fiúk megnéznének-e egy „lányos” mesét, és fordítva.

VI.1. A gyerekekkel való kutatás fontossága

A gyerekekkel való kutatás olyan lehetőségeket tár eléjük, amelyek bepillantást engednek a saját, szubjektív világukba, továbbá számukra is engedi egy bizonyos fokig, hogy a kutatás „alanyai” és „munkatársai” legyenek, ne csupán a megfigyelt „tárgyak”. Prout és James (1990: 29 idézi Grover, 2004) szerint szükség van arra, hogy a gyermekek kezébe adjuk a lehetőséget, hogy a kutatási együttműködés során meghatározzák saját magukat, minthogy kizárólag a felnőttek érdeklődése, elfoglaltsága és céljai szerint legyenek definiálva. Amikor a gyerekeknek lehetőségük van arra, hogy aktív résztvevőként a maguk módján elmondják a saját történeteiket, a kutatási tapasztalat gyakran meghatározó, jelentőségelteljes és az így kapott adatok is részletgazdagabbak, továbbá az aktív részvétellel megerősítjük a társadalmi szerepüket és így jogaikat a társadalmi részvételre is, illetve, hogy hallassák a hangjukat (Grover, 2004).

VII. Szituációs tényezők

Az interjúsituációkkal kapcsolatban fontosnak gondolom megemlíteni a következő helyzeteket. Az online történő beszélgetésekkel kapcsolatban az a feltételezés jutott eszembe, hogy a gyermekeknek ez a helyzet talán nem annyira megszokott, nem feltétlen lehet velük úgy beszélgetni, mint személyes találkozáskor. A számítógép előtt ülve talán nehezebb koncentrálniuk az interjú teljes hosszán keresztül a kérdésekre, illetve hamarabb is elveszíthetik figyelmüket, hiszen ott nem feltétlen komoly beszélgetéseket szoktak folytatni, mint ami az interjú során zajlott. Továbbá a játékokban, videókon, amiket a számítástechnikai eszközeiken nézhetnek jóval gyakrabban történnek izgalmasabb dolgok, mint amik történhettek a beszélgetésünk során. Azonban megemlítendő, hogy a járványhelyzet miatt bevezetett online oktatásban már jóval komolyabb ügyek miatt kellett a gyerekeknek online tevékenykedniük, az online órák alatt is figyelniük kellett, a számítógép előtt ülve. E miatt tehát nem feltétlenül volt nekik idegen szituáció az online történő interjúsituáció.

Az is megemlítendő, hogy egy ismeretlennel online módon beszélgetni első alkalommal talán nehezebb, mint élőben, ezt személyes tapasztalataimból is gondolom. Azonban azt is elképzelhetőnek tartom, hogy a gyerekek könnyebben tudnak alkalmazkodni az új szituációkhoz, és nem hatott negatívan a beszélgetés megélésére az online interjú. A résztvevő gyerekek közül voltak, akik szinte az egész beszélgetés során türelmesen és figyelemmel ültek a képernyőnél. Továbbá itt az is megemlítendő, hogy a gyerekek otthon, a megszokott, saját környezetükben lehettek, ami biztonságérzetet nyújthatott számukra.

Egyik interjúalanyom anyukája megemlítette, hogy gyermekével könnyebben tudnék egy személyes találkozás alkalmával beszélgetni, mert egy online beszélgetés során nem tudna olyan hosszan koncentrálni. A gyerekekkel kapcsolatban, akikkel személyes találkozás során beszélgettem, a következőket említeném meg. Mindkét interjút a szabadban készítettem.

Ezekben a helyzetekben is volt olyan tényező, ami elvonhatta figyelmüket, illetve mindkét esetben hideg időjárás is volt, ami miatt talán nem érezték magukat teljesen komfortosan.

Mindketten megemlítették az interjú során, hogy fáznak, ez talán befolyásolhatta őket a beszélgetés alatt. Egyikükkel egy játszótéren beszélgettem, ahol a gyermek figyelme sokszor elterelődött a játékok felé, izgett-mozgott a hintán, és nem igazán tudott nyugton ülve beszélgetni. Néhány játék jobban érdekelte, mint a megválaszolandó kérdések, és a beszélgetés témája. Azonban az élő interjúk során a gyermekekkel kicsivel könnyebben meg lehetett találni a közös hangot, bár ezekben a helyzetekben talán kevésbé volt meg a folyamatos figyelem az interjú teljes hosszában. A tapasztalataim alapján azt mondanám, hogy online is hasonlóképpen

folyt az interjú, mint előben, bár a személyes kapcsolat kialakítása kicsit nehezebb volt ebben az esetben, ugyanakkor a gyermekek figyelme talán jobban kitartott a beszélgetés végéig. Az interjú szituációival kapcsolatban megemlíteném azt is, hogy a szülők vagy testvérek néhány esetben jelen voltak a beszélgetés során, pár alkalommal viszont úgy gondolták, hogy gyermekük felszabadultabban tud beszélgetni egyedül, mint jelenlétükben. Volt olyan helyzet is, amikor az interjúalany egyik szülője jelen volt az online beszélgetés alatt, viszont gyermeke fülhallgató használatával beszélgetett velem, így a szülő nem hallotta a teljes beszélgetést, csupán gyermeke válaszait. Összesen két online interjú alatt volt jelen a gyermekek családtagja mellettük, három alkalommal pedig a háttérben voltak szüleik vagy testvérük. A személyes beszélgetések alkalmával a gyermekeket elkísérte az interjúra egyik szülőjük, aki ebben az esetben a gyermeke számára látó és hallótávolságon belül volt, ám nem figyelt az interjú teljes hossza alatt. A szülők jelenléte azonban befolyásolhatta gyerekük válaszait. A szülői, illetve testvéri jelenlét pozitív és negatív hatással is lehetett a gyermekek válaszaikra. Úgy gondolom, hogy ez a gyermekeket befolyásolhatta a felszabadult, biztonságos, ismerős közeg megteremtésében, hiszen nem csupán egy idegennel kellett beszélgetniük, ott volt a szülői, testvéri támasz is. Ebben az esetben talán épp ez által voltak inkább önmaguk, és válaszolgattak a kérdésre természetes módon. Ugyanakkor az a feltételezés sem alaptalan, hogy épp a családtagok jelenléte lenne az a tényező, ami miatt a gyermekek nem feltétlen fejtik ki gondolatmeneteiket, esetleg korlátozva érezhetik magukat a jelen lévők által. Egyik interjúm során, amikor a gyermek egyik szülője jelen volt, akadt olyan szituáció is egyszer, hogy ő jobban elmagyarázta a kérdést gyermekének, amikor úgy vette észre, hogy nem értette meg kellőképp. A gyermek egy családtag jelenlétekor esetleg érezheti úgy, hogy jelen lévő szülője kontrollálni szeretné, ami miatt talán kevésbé fejtheti ki gondolatait. Azokban az esetekben, amikor a családtagok jelen voltak a beszélgetés során, akadt pár olyan helyzet, amikor az interjúalany tanácstalan volt egy kérdés válaszána megfogalmazásában, és ilyenkor a jelen lévő családtagra pillantott, esetleg a megfogalmazásban való segítség miatt. Ilyenkor a családtagok volt, hogy egy-egy szóval, vagy a mesékhez tartozó magyarázattal kiegészítették a gyerekek mondandóját. Megemlíteném még, hogy az egyik interjú alatt az interjúalany szülője többször is beleszólt a beszélgetésbe, amikor gyermekéről úgy érezte, hogy nem elég gyorsan, vagy pontosan válaszol. Ilyenkor nem válaszokat, hanem lehetséges gondolkodási útvonalakat vázolt fel számára, amik segítségével hamarabb választ adna.

Az interjúk többségére délelőtt, vagy a gyerekek iskolai órái után pár órával, délután került sor, az órákat figyelembe véve, próbáltunk olyan időpontot keresni, amikor nem túl fáradtak, és frissen tudnak válaszolni a kérdésekre.

VIII. Kutatási elemzés, az eredmények bemutatása

VIII.1. Kedvenc mesék, kedvenc karakterek

A megkérdezett gyerekek közül a kedvenc mesét illetően a következőket figyeltem meg a lányos, vagy fiús mesék választásakor az egyes nemekhez kapcsolódva. Néhányan mondtak olyan történetet is kedvencnek, mint a Harry Potter, Brumi kalandjai vagy Jégkorszak, amiket, ha a sztereotipikus megközelítéseket vesszük figyelembe nem feltétlen lehet besorolni tipikusan lányoknak, vagy épp fiúknak szóló mesék közé. A fiú interjúalanyaim gyakrabban mondtak inkább fiúknak kitalált meséket, közülük többen említették a Lego Ninjago mesesorozatot a kérdés kapcsán. Megfigyelhető volt továbbá a Batman filmek, vagy a Super Mario kedvelése is körükben. Ezzel ellentétben, a lányok hajlamosabbak voltak elrugaszkodni az esetleg megszokott meséktől is, közülük többen is említettek filmeket is a kérdés kapcsán, például közülük mondták többen a Harry Potter filmeket, de akadt olyan is, aki a Star Wars tartotta kedvencének. Csupán egy kislány mondott kedvenc mesének Disney filmeket, ő a Belle, illetve a Mulán történeteket emelte ki.

Az egyik lány pedig kedvenc részének a következőt emelte ki a Harry Potter filmből:

„A végső harc, amikor a nyolcadik részben megcsinálják a pajszt, ami védi.” – Sári

A kedvenc szereplőket illetően már ennél megosztottabb volt a társaság: a résztvevő lányok hajlamosabbak voltak nő nemű karaktert választani kedvenc szereplőnek, míg a fiúk inkább férfi neműeket soroltak ebbe a kategóriába. Ugyanakkor a lányok érvelése sokszor nem a hagyományos női karakterek jellemzői mentén történt, többen említették a bátorságot, okosságot. Ezen felül, volt egy lány, aki férfi nemű kedvenc szereplőt mondott: Doki karakterét a Vissza a jövőbe filmből.

Az egyik lány így nyilatkozott Hermionéről a Harry Potter kapcsán:

- „Kedves, okos, meg még bátor is. Mert tudod az egyik részben azt mondta, hogy „kit érdekelnek a szabályok”
- Erről mit gondolsz?
- Azt, hogy bátor, az előző filmekben azt mutatták, hogy milyen szabálybetartó meg milyen okos és erre megszegi a szabályt.” – Sári

A karakterrel kapcsolatban tehát a bátorságot emelte ki. Nem negatívan viszonyult ahhoz, hogy a szereplő megszegi a sztereotip viselkedési módokat, azzal, hogy nem a szabályokat követi. Bár ez a viszonyulás lehetséges, hogy a Harry Potter filmekben eredetileg is megjelenő, a karakterek nem hagyományos szerepek szerinti jellemzői miatt van. Például, hogy a főbb

szereplők között akad félős, nyávogós fiú, de megtalálható az okos lány is, aki, bár sokat tanul, ez nem feltétlen van negatívan megjelenítve a történetben.

Szintén egy lány interjúalany a következőkkel érvelt kedvenc női karaktere mellett:

- „Több van, kettő, a lány tigris a Shira, meg a Buck, szupermenyét, aki a dínókkal a föld alatt él.
- Mit szeretsz bennük?
- Gyakori az, hogy a fiú a bátrabb, és a lány a gyengébb hercegnős típus, de a Shira nem az. – Julcsi

A lányok egyike pedig véleményem szerint rámutatott arra, hogy a sztereotipikus nőies vonások megléte nem feltétlen jelentik a női karakterek passzív szerepét:

- „Belle mert ő szép
- Milyen tulajdonságai vannak?
- Kedves, szép, feláldozta magát azért, hogy az apja biztonságban legyen.” – Gréta

A résztvevő fiúk kedvenc szereplőivel kapcsolatban jobban megfigyelhető volt, hogy inkább a hagyományos szerepek miatt kedvencük az adott karakter, a kedvenc szereplőket illetően a képességek, viccelődés, erő volt főként kiemelve.

- „Llojd, harcolni szokott. ő a jó oldalon, a rosszakkal harcol.
- Miért ő a kedvenced?
- A szín is tetszik benne, különböző erőkkel bírnak és a legerősebb az a Llojd és azért tetszik mert a zöld a kedvenc színem és ő is zöld” – érvelt a kedvenc karaktere mellett Zoli

Azonban egy esetben, amikor egy másik fiú az Így neveld a Sárkányodat mesesorozat kapcsán a kedvenc szereplője nemével kapcsolatban kérdeztem, a következő választ adta:

- „Fogatlan, a Hablaty sárkánya, folyton sztrájkol.
- Miért ő a kedvenced?
- Mert olyan vicces, ahogy folyton sztrájkol, meg próbálja kimagyarázni magát, egyszerűen vicces.
- Mi a legjobb tulajdonsága?
- Vicces, kitartó.
- Ebben a könyvben vannak fiú és lány sárkányok is?
- Egyelőre csak fiúk vannak. - Akkor a fogatlan is fiú?
- Szerintem ja, ezekről még nem írnak, lehet, hogy pár későbbi kötetben írnak. - Te elképzeled fiúnak vagy lánynak?

- Én csak azzal foglalkozok, hogy hallgassam a vicceit: hogy fáradt vagyok, fáj a hasa, makrélát kér.” – Misi

A beszélgetés rámutat, hogy neki fontosabb az egyes karakterek jellemzője, viselkedése, az, hogy szórakoztató legyen, mint a karakter neve, a kedvenc szereplő kiválasztásakor. Mivel a történetben sárkányok vannak, nem is feltétlen lehet nemet társítani hozzájuk.

A kutatásban résztvevő fiúk és lányok is inkább a saját nemükkel azonos karaktert választották kedvencüknek, ugyanakkor megfigyelhető egy eltérés az érveléseket illetően, a fiúknak fontosabbak voltak a hagyományosabb szerepek szerinti tulajdonságok, a lányok pedig inkább az aktív, bátor tettekre kész karaktereket emelték ki a történetből. Ugyanakkor a lányok közül ketten fiú kedvenc karaktereket is említettek, Mátyát a Vissza a jövő című filmből és Sidet a Jégkorszak című animációs meséből. Ezek a válaszok talán összhangba hozhatóak Kassay (2015) által is leírt jelenségben, mely szerint kutatásában lány kedvenc karaktereket csak lányok választottak, míg fiú kedvenc karaktereket vegyesen lányok és fiúk is. Illetve a kedvenc karakterek válaszaiban a nemek eltérő szocializációja is megjelenhet, amik kapcsán a lányok és fiúk eltérően gondolkodnak a fiús és lányos dolgokról (Cole és Cole, 2003).

VIII.2. Tevékenységekhez csatolt karakterek

A gyerekeket a továbbiakban arra kértem, hogy válasszanak kedvenc meséjükben egy karaktert, aki segítségül szolgálna nekik egy rejtély megoldásában, illetve egy születésnapra való készülődésben. Ezzel azt szerettem volna megtudni, hogy inkább milyen nemű szereplőkhöz társítják a bátorság, okosság, talpraesettséggel kapcsolatos rejtély megoldásához szükséges tulajdonságokat, illetve, hogy ők hogyan érvelnek választott karakterük mellett. Továbbá, hogy a születésnapi készülődéshez, amely tevékenységhez inkább a díszítés, sütés, ajándékozás műveletek párosulnak, kit és milyen okból választanak. Összekötik-e a két tevékenységet a hagyományosabb nemi szerepekkel, amelyek szerint a férfiak inkább bátrak és racionális gondolkodásúak, a nők pedig a gondoskodásban jeleskednek inkább, Kovács (2007) alapján.

A résztvevő gyermekek közül sokan az okossággal és a szereplők tulajdonságaival érveltek, amikor a rejtély megoldásához választottak maguk mellé egy társat, ezt vették elsősorban figyelembe, ugyanakkor volt néhány eset, amikor a kedvenc szereplőjüket választották, azért, mert őt szeretik a legjobban.

„A Ron az biztos nem mert akaratos, második sorban egy kicsit buta is. A Harry bátor a Hermione okos, és nincs, ami, ha lenne is azt mondaná, hogy gyáva. A Ront az biztos nem. De ha választani kéne akkor a Hermionival és a Harryvel lennék egy csapatban és akkor én lennék a harmadik nem a gyáva, hanem a segítőkész.” – válaszolt Sári a Harry Potter film alapján.

„Hablaty meg Harvi az egyetlen okos közülük, mindenki más csak hülyéskedik, semmi értelem nincs bennük, na jó azért a falu bölcsében van. Ők okosak csak a faluban, a többiek csak a dicsőség érteklí” – érvelt Misi az Így neveld a sárkányodat szereplőivel

A lányok közül egyikük a karakter történetben való tevékenységeire alapozta a döntését:

„A Buckot, mert egyébként, ha vele egy rejtély, ő tudna a legjobban segíteni, mert egyébként is terveket szokott kitalálni a filmben.” – Julcsi

„Kay, ő tetszik a másodiknak, meg jó, meg olyan jól néz ki meg szerintem jó rejtélyfejtésekben.” – választott Zoli egy fiú szereplőt, aki mellett szereplő szimpatikussága miatt érvelt, továbbá a karakter kinézetét is megemlítette, ami, ha a sztereotipikus jellemzőket vesszük figyelembe a mesékben, inkább a lány karakterek kapcsán jelenik meg a (Meland, 2020; Kusper, 2020; Petres, 2020).

Egy lány pedig a praktikusság szempontjából közelítette meg a kérdést a Belle történet szerint: „A világító lámpással, mert ha sötétben lenne tud világítani.” – bár ő nem egy személyt emelt ki a történetből, praktikussági oldalról megközelítve érdekes Gréta érve is, továbbá a Belle mesében a tárgyak is emberi tulajdonságokkal bírnak.

Páran azt is figyelembe vették, hogy a szereplők közül kik vannak jóban egymással:

„Luigi, mert ő okosabb picivel, mint a Mario, ő is kedves, meg hogy barátok egymással és mindent együtt csinálnak.” – Bálint

A gyerekek válaszaiból az látszik, hogy a rejtély megoldásához elsősorban férfi nemű szereplőket választottak, csupán egy lány volt az, aki nő nemű karakter mellett tette le voksát, a lányok közül pedig egyikük fiú és lány karaktert is választott maga mellé. Ám ennél a kérdésnél azt is megemlíteném, hogy általában a fiúk olyan meséket említettek kedvencüknek, amelyekben női karakterek alig fordulnak elő, így a rejtélyhez való szereplő választása során már eredetileg is több férfi karakter volt a lehetőségeik között. Ugyanakkor válaszok összefüggésbe hozhatóak a szakirodalomban említett jelenséggel (Meland, 2020; Kovács, 2007), mely szerint a férfiakat logikus gondolkodásuk révén szokták gyakrabban jellemezni és megemlíteni. A rejtély megoldásához pedig előnyös lehet, ha valaki így tud gondolkodni, mint azt ahogy a gyerekek is említették.

A kutatásban részt vevő gyerekek a szülinapi készülődésre adott válaszokat, változatos indokokkal támasztották alá, volt, aki olyan szereplőt választott, akivel jóban van a kedvenc karakterük, vagy az ő kedvencük. Voltak néhányan, akik olyan szereplőket mondtak, akik a kapcsolati hálózataik miatt segíteni tudnának véleményük szerint. Hármán pedig nem igazán tudták érvekkel alátámasztani döntésüket a kérdés kapcsán.

„Ron, mert sok testvére van, és jobban tudja, hogy miket szeretnek, hogy kinek milyen ajándékot adjon. Például, ha egy lány buli lenne, akkor a Ginivel tudná összehasonlítani, ha egy fiú buli lenne, akkor meg ő tudna segíteni.” – Klári úgy gondolta, hogy Ron lenne a legmegfelelőbb erre a feladatra a kapcsolatai miatt.

Az egyik fiú érvelése is érdekes a születnapra választott szereplő kérdésében:

- „A másmilyen Máriókat, vannak másmilyen Máriók is csak azok nem szerepelnek a mesében. Belőlük több van, az egyik ilyen dagadt, a másik meg nagyon vékony és van egy bajusza, az lila a másik meg citromsárga.
- Miért őket választottad?
- Ők is kedvesek.
- Hogyhogy ide többet választottál?
- Azért, mert ha több ember van akkor több születnapos is van, és többen támogatják.” – Bálint

Bár nem feltétlenül a születnapi előkészületekben való kérdésekre utaltak a gyerekek, a két válasz alapján megfigyelhető, hogy több ember segítségét is használnák és a feladatok specifikus felosztása is elképzelhető a válaszok alapján. Még egy lány megemlíti a feladatok felosztását, a Vissza a jövőbe film szereplői között, amit ő a következőképpen képzelt el. A szereplők magyarázatához hozzá tartozik, hogy Márty a főszereplő fiú, Doki pedig egy idős úr, aki segíti Márty utazásait.

- „A Mártyt, mert a Doki inkább nehezebbekkel foglalkozik, nem születnapi zsúr meg ilyenek.
- Miben tudna segíteni Márty?
- Szerintem úgy tudnak, hogy lufikat vesz, felszereli a feliratot.
- És kivel sütnél egy tortát?
- Hát azt a Mártinak a feleségével, mert ő lány.” – Vera

Páran az alapján döntöttek, hogy ki milyen módon tudna segíteni egy ilyen helyzetben:

„A Sidet, mert ő akart a legjobban szervezkedni, például amikor két mamut összeházasodott, és ő akarta megszervezni az esküvőt.” – Julcsi

„A seprűt, összesöpöri a papírszemetet, amit ledobálnak a gyerekek” – Gréta

A válaszok alapján megfigyelhető, hogy a kutatásban részt vevő gyerekek inkább férfi karaktereket választottak a születnapra való készülődést illetően, és mivel a kérdést mindenki kicsit másképp értelmezte, és ez által másképp képzelte el a születnappal kapcsolatos teendőket, érveik igen sokszínűek voltak. Ugyanakkor most is hozzátartozik a válaszok magyarázatához,

hogy a fiúk kedvenc meséiben főként férfi nemű szereplők jelentek meg, így nekik nem volt annyira széles választási palettájuk.

VIII.3. Saját történetek kitalálása

Amikor a gyerekeket arra kértem, hogy a sztorikocka játék szimbólumai alapján egy saját maguk által kitalált történetet meséljenek el, arra voltam kíváncsi, hogy milyen nemű szereplőt helyeznek a főszereplőnek, illetve, hogy milyen cselekménnyel alakítják sorsát és a mese történetét. Továbbá azt szerettem volna megtudni, hogy a férfi, illetve női karakterekhez milyen szerepeket társítanak. A gyerekektől kértem, hogy a szereplők emberek legyenek.

Az interjúk alapján elmondható, hogy szinte majdnem mindenki férfi nemű főszereplőt helyezett a története élére, csupán két lány gondolt női karakterre is a szerep kapcsán. A többiek meséje alapján az mondható el, hogy férfiak voltak a főszereplők, továbbá néhány történetben megjelentek mellékszereplők is, ám ők is inkább férfi neműek voltak. A férfi főszereplők közös vonása, hogy mind aktív szerepet töltöttek be, továbbá, néhány esetben sztereotipikus tulajdonságaik, illetve tevékenységeik voltak, mint a bátorság, kalandozás.

A fiúk közül egyikük által mesélt történetben egy „ember”, akiről később kiderült, hogy férfi, a gyerekeit vitte cirkuszbá. Amikor rákérdeztem, hogy az anyuka miért nem ment velük, azzal érvelt, hogy neki otthon volt dolga:

„Az anyukájuk szerintem nem ment, mert otthon dolga volt lehet. Porszívózott, mosogatott meg ilyesmi.” – Bálint

Két fiú történetében pedig megjelent az a hagyományos mesékben is megjelenő jellegzetes motívum, amely szerint a király annak adja a lányát, aki segíteni tud rajta.

„Van egy király, aki próbál puzzlezni, de túl alacsony a ranglétrán, hogy elég okos legyen, ezért a messzi tengerről hív segítséget (...) a tengeren túlról bárkit, aki ki tudja rakni. Kihirdette, hogy aki tud jönni, az jöjjön, aki kirakja, az lesz a lányának a férje.” – Misi

„...És a királynak volt egy lánya és elvette a lányát itt a vége fuss el véle talán még ma is élnek.” – fejezte be történetét Zoli is hasonlóképpen

A fiúk történetében megjelenik a királylány férjül adásának a motívuma, ugyanakkor egyikük sem tér ki arra, hogy a házasságba a lánynak is lenne beleszólása. A gyerekek történetei talán párhuzamba állíthatóak Tóth és munkatársai (2020) által említett jelenséggel, amely szerint a lányok önálló döntése nem jelenik meg a mesékben, továbbá, hogy hierarchikus viszony áll fenn a két nem között.

Az egyik lány történetében szintén egy fiú volt a főszereplő, ám hozzá olyan tulajdonságot is társított, amelyek sztereotipikusan inkább a lányokhoz sorolhatóak, a mérges és nyávigógos jelzőket (Pálóczi, Nagy, 2017).

- „Volt egyszer egy emberke, kapott levelet a Roxfortba és a Hollóhát címerű csoportba került, ő ennek nagyon nem örült, aztán mérgében evett egy tojást. - Miért nem örült?
- Mert gondolom a Hugrabugba akart, és akkor nyávigógos” – Sári

Továbbá az egyik fiú történetének főszereplője egy fiú volt, aki boszorkány is volt egyben.

Azért gondoltam érdekesnek ezt a választ, mert a mesékben általában öreg nők szokták megjeleníteni a boszorkány szerepét, így ebben a válaszban is megjelenhet egy nem tipikus szereposztás.

„Egy mágus, aki egy boszorkány, aki egy fiú és van egy kalapja” – írta le Olivér a főszereplő fiút.

Egy másik fiú résztvevő története szerint pedig a fiú segítőkész volt, amely jellemvonás a szakirodalmak alapján sztereotipikusan inkább a lányok jellemzői között szokott szerepelni (Kovács, 2007).

„Egyszer volt hol nem volt egyszer élt egy fiú. Éppen menni akart tojásért, segíteni anyukájának (...) mert az anyukája főzött és nem tudta olyan gyorsan csinálni a dolgokat, hogy elmenjen tojásért és a kisfiú segített.” – Csaba

Egy lány résztvevő pedig két lány szereplővel mesélte a történetet, akik őt és a húgát jelenítették meg a meséjében, ahol csupán ez a két női szereplő jelent meg, akiknek szintén aktív szerepük volt. Szintén egy lány interjúalany pedig két fiú és két lány szereplővel mesélte el a történetét, akik közül egy fiú és egy lány talált rá a kincsre és történetében a lányok és fiúk ugyanazokat a tevékenységeket csinálták, nem különböztette meg őket nemük szerint. Mindkettő történetben a lányoknak is aktív szerepet adtak a gyerekek, a lány szereplők alakították a mesét.

„...Egyszer találtak egy rubintot és együtt csináltak belőle 2 gyűrűt, egyszer leúsztak az óceán mélyére, és találkoztak egy polippal, a polip kivitte őket egy szigetre, és ott játszottak egy picit, utána meg visszaúsztak az erdőbe, kimentek az erdőbe, szedtek gombát a leveshez.” – Gréta
Szintén egy lány interjúalany pedig a főzés említette a főszereplő kedvelt tevékenységének:

„Varri, aki egy író, verseket és meséket ír. Ő egy fiú, szeret írni és szeret főzni is bablevest, még szeret munkába járni, van egy külön háza és ott szokott írni.” – Vera

A saját maguk által kitalált mesék alapján tehát összefoglalva elmondható, hogy a gyerekek többsége a főszereplő karakterével kapcsolatban főként férfi nemű emberre gondolt, akik mind aktív szereplőként jelentek meg. A hagyományos mesék szerinti „a király lánya a jutalom” motívum is megjelent néhány esetben, amely a női karakterek passzív, elfogadó szerepét

jelentheti. Azonban volt pár kivétel, ahol nem sztereotipikus tulajdonságokat társítottak a szereplőkhöz, továbbá a lány főszereplők is teret kaptak.

A továbbiakban a következő mese befejezésére kértem a gyerekeket:

„A királyságban nagy baj történt, ellopták a koronát, aminek a nyomát égen földön nem lelték. Nagyon értékes volt a korona, szétkürtölték országnak világnak, hogy aki megtalálja az arany ékszer, nagy díjban részesül.,

A kérdéssel azt szerettem volna felmérni, hogy a gyerekek ebben a helyzetben milyen szereplő közreműködésével oldják meg a problémát, illetve, hogy megemlítik-e az általában népmesékre jellemző, hagyományos szereposztást és a mesékben megjelenő jellemző motívumokat. A gyerekek kicsit több, mint fele hagyományos szálra húzta fel a történetet, amikben általában a szegény legény talál rá a koronára, aki visszavitte a koronát és cserébe aranypénzt, a király lányát, vagy a fele országot kapta jutalmul. Ezekben a történetekben a királylányoknak sokszor nem volt döntésük annak ügyében, hogy hozzámennének-e a koronát visszahozó fiúkhöz, ők is a „jutalom részei” voltak, hasonlóképp, mint a pénz vagy a királyság. Ez a megközelítés a női test tárgyiasítását, illetve a nő nemű karakterek passzív és elfogadó szerepét jeleníthette meg a mesékben. Ugyanakkor a fő történetszálon kívül a mesék változatosak voltak, többen érdekességekkel, és meglepő fordulatokkal színezték a történetüket.

„Egy szegény kisfiú hallotta ezt a hírt és felkereste a koronát, amit egy varázsló őrzött és visszavitte a koronát. Átadták neki a királyságot, feleségül vehette a királynőt, megkapta a királyi koronát és ő lett a király.” – így szólt Olivér története, amiben megjelent a hagyományos fő történet szál. Ehhez hasonló mesét alkotott a résztvevő gyerekek több, mint fele is.

Érdekes, hogy egy lány interjúalany, akinek szintén a hagyományoshoz hasonló kaliberű volt a története, megemlítette a királylány szabad akaratát is egy döntést illetően.

„Azután azt mondta az ördögök királyfija, hogy ez az igazi korona, és ha az egyik lánya ad neki egy csókot akkor odaadja. Hívta a király a lányát, de az viszont toporgott:

- „Apám ennek én bizony nem adok csókot, mert ő az ördögök királyfija!”
- „És honnan tudod ezt?”
- „Onnan, hogy patája van.” - Akkor a király is észrevette.
- „Azért adj neki egy csókot, mert akkor visszaadja a koronát.”
- „Én annak nem adok, visszament a palotába.”” – Vera

Egy másik lány története szerint a szegény legénynek, aki a koronát kereste, csapdákat állított a koronát ellopó varázsló, amelyek közül az egyik próba során ellen kellett állnia egy lány csábításának:

„A második csapda az volt, hogy azt csinálta a varázsló, hogy egy lányt odavarázsolt és el próbálta a lány csábítani, de nem tudta elcsábítani, mert mindig arra gondolt a fiú, hogy milyen lesz akkor, hogyha ő találja meg legelsőnek a koronát.” – Klári

Ebben a történetében is megjelenhet a lányok sztereotipikus ábrázolása a csábítás révén, hiszen ezzel a maguk másoknak való szentelését, a törődést, illetve a mások ingereire való érzékenységet testesíthetik meg, Kovács (2007) tanulmánya alapján.

A többi résztvevő meséiben megjelentek ezeken kívül rablók, boszorkák, valaki még a bíróhoz is elvitte a szereplőit, illetve ketten megemlítették a Csillagszemű juhász, és az Aranyhaj történeteket is.

A gyerekek közül páran kitértek arra, hogy lányok is megtalálhatják a koronát:

„A király azt mondta, hogy a nagy ajándék az az, hogy a lányát odaadja annak, aki megtalálja, és ha nő találja meg akkor királynő lesz.” – kezdte a mesét Vera, akinek azonban inkább a hagyományos mesék szerint alakult a története, ugyanakkor a királylány szabad döntése megjelent elbeszélésében.

„Megtalálta egy hercegnő, visszavitte a koronát, 500 millió zsák pénzt kapott érte, utána hazament, odaadta a szüleinek, akik nagyon büszkék voltak rá, lefeküdtek, itt a vége fuss el véle.” – Gréta

Érdekes azt is figyelembe venni, hogy lányok említették meg azokat a forgatókönyveket, amikor lány szereplő találhatja meg a koronát, illetve közülük ketten a lányoknak is aktív, főszerepet adtak a történetben, továbbá a női karakter saját, szabad döntése is az általuk mesélt történetekben jelent meg.

A királyos mese kontextusában a gyerekek nagy része követte az ilyen helyzetekben megszokott történetbefejezést, mely szerint egy szegény legény talál rá a koronára, aki esetleg bizonyos próbák kiállása után, visszaviszi a koronát a királynak, és cserébe pénzjutalmat, a fele királyságot továbbá a királylány kezét kapja. Néhányan azonban nem a tradicionális mesék alapján fejezték be a történetet, és pár esetben nem sztereotipikus tulajdonságokat illesztettek a karakterekhez, ám náluk a többi kérdés kapcsán is megjelent ez a féle, nem tradicionális viszonyulás a nemek és karakterek szerepét illetően. Ez által a kutatásban résztvevő gyerekekről elmondható, hogyha egy megadott tradicionális mesekeretbe csöppennek, akkor nagy valószínűséggel azokat a megszokott elemeket és szerepeket használják fel a történet befejezéseképp, amiket a mesék nagy részében hallani szoktak, hiszen ezek is inkább a hagyományos fonalat követik.

VIII.4. Rajzolás, tulajdonságok

Az interjúk során a gyerekeknek le kellett rajzolniuk két karaktert, az általam említett szerep alapján: egy felfedezőt, illetve egy tündért. Ezzel a kérdéssel is a szereplők nemek szerinti ábrázolására voltam kíváncsi, továbbá arra, hogy a résztvevő gyerekek milyen tulajdonságokat társítanak az említett szerepekhez. A feladat során a felfedezőt majdnem minden alany fiúnak rajzolta le, csupán egy lány rajzolt egy lány és egy fiú szereplőt is. A gyerekek az okosság, bátorság, kitartóság, segítőkészség, gazdagság, híresség tulajdonságokat társították a felfedezőhöz, továbbá megemléstettek a felfedezés és utazás tevékenységeket is. A szereplőt pedig az erdőben, sziklákon, piramisoknál kirándulás és világlátás közben, képzeltek el, tehát aktív tevékenységek közben, akinek kelléke az iránytű a tájékozódás miatt. A gyerekek véleménye megosztó volt azzal kapcsolatban, hogy egy felfedező lehetne-e nő nemű is, többségük a mellett érvelt, hogy nem lehetne, azonban akadt néhány kivétel is.

A fiúk közül páran voltak, akiknek a haj hosszúsága volt fontos a nem kérdését illetően, vagy aki számára a színek voltak befolyásoló tényezők:

„Még nem rajzoltam neki haját, de szerintem fiú, kopasz, de lehet lány vagy fiú, de szerintem fiú lett.” – Gyuri

„A színekből ítélve, ha valaki meglátná, akkor szerinte lány, de fiú egyébként.” – ismertette Zoli a karakterét, akit lila színnel rajzolt le.

Egy lány résztvevő a nemek szerinti munkamegosztást, illetve a tevékenységek helyszínét is érveként hozta fel a felfedező férfi létét illetően – ez alapján ő inkább a hagyományos szerepek szerint osztotta fel a tevékenységeket:

„Fiú, mert ő többet kijár, mert amíg dolgozik, addig a felesége süt addig kenyeret.” – Emma

Az egyik fiú is a nemek közötti különbségek alapján érvelt, ő is inkább a hagyományos szerepek szerint, illetve a nemi sztereotípiák alapján válaszolt:

- „Egyedül fedezett fel?
- Nem, csapatban, régész csapatban.
- Kik voltak benne?
- Sokan, nagyon sokan.
- Lányok vagy fiúk?
- Fiúk.
- Csak fiúk?
- Csak fiúk.
- Lányok hogyhogy nem lehettek?

- Mert nekik nem ilyen fárasztó munka kell.
- Akkor ők mit tudnak dolgozni?
- Mosogatás, takarítás, főzés meg ilyenek, amit a háztartásban kell, amit otthon kell.
- Ez nem annyira fárasztó?
- Mi? A főzés? Hát annyira nem. De ha ezt mind egyedül kell, és egyszerre akkor fárasztó is lehet, ha például egyedül vagy egy háztartásban.” – Zoli

Néhányan lányokat is megemléstettek a felfedező szereppel kapcsolatban:

„És itt vannak a felfedezők. Egy lány és ez fiú, ha láttad Dóra Dórát, akkor ezek azok, a Diego meg a Dóra.” - Sári

„Vegyesen, de inkább fiúk, de szerintem két lány és három fiú, ha öten vannak. Vagy vegyesen, vagy csak fiúk.” – Vera

Összességében elmondható, hogy a felfedező karakterhez inkább a férfi nemű szereplőt társították a részt vevő gyerekek, a női karaktereket pedig volt, aki egyenesen kizárta ebből a tevékenységből. Néhányan a fizikai erősséggel érveltek, továbbá voltak, akik a női karaktereket inkább beltéri helyszíneken, és a háztartásban ábrázolták, ez összefüggésben állhat a szakirodalomban olvasottakkal, mely szerint a mesék női karakterei többször jelennek meg beltéri helyszíneken, mint kültéren (Pálóczi, Nagy, 2017).

A gyerekek a tündér szereplőhöz a kedvesség, okosság, segítőkészség, aranyosság, jószívűség, őszinteség, barátságosság, vicceség, elővigyázatosság jelzőket sorolták, ezen felül néhányan említették a repülést, illetve a varázslást is, mint fontos tulajdonságok. Minden résztvevő gyerek lánynak ábrázolta, illetve említette is a tündért, többen azzal érveltek, hogy azért nő nemű, mert ők eddig csak lány tündéreket láttak.

- „Szerintem a tündérek egyértelműen lányok azért, mert mindenhol úgy vannak.
- Mitől lesz tündér?
- Úgy születik szerintem” – Misi

„Ő egy lány, mert furán nézne ki, ha fiú lenne. Akkor rövid haja lenne és szőr nőne ki az állából és tündérnek az nem való. A szőrt arra értem, hogy szakáll.” – Sári

A tündérek mindennapi tevékenységeiről kérdezve a repülést, varázslást emelték ki főként a gyerekek, azonban az egyik fiú szerint egy tündérnek is el kell végezni olyan mindennapi feladatokat, amiket gyakran a nők számára ír elő a társadalom:

- „Mit csinál egy nap?
- Segíteni, akik odatévednek hozzá segítségért.
- És mást is szokott csinálni?

- Főzni ott is kell, a gyerekeket tanítani meg foglalkozni a gyerekekkel, meg ilyen anyukás dolgokat, takarítani, főzni, mosni.
- Ő egy lány tündér?
- Az még nem derült ki, de szerintem igen.
- Ha egy fiú lenne akkor miket kéne csinálnia egy nap?
- Dolgoznia.
- Mit dolgozna? Akkor is a házban kéne?
- Nem a házban.” – Zoli

Egy másik fiú interjúalany szerint a tündérek legjobban másokat szeretnek boldoggá tenni, amely elgondolás sztereotipikusan megfeleltethető a női nem és a gondoskodás, mások maguk elé helyezése közötti kapcsolatra (Kovács, 2007; Petres, 2020)

„Segíteni szokott rossz embereknek, amikor éppen nem figyel, akkor bevisz néhány pénzt a szegény embernek és akkor annyit lát, hogy csomó pénze van és híres lett. Ezt szokta csinálni. Ő ezt szereti a legjobban csinálni, hogy emberek jobbak legyenek a gazdagságukkal.” – Csaba
Ezzel szemben az egyik lány interjúalany, a lány tündérek kedvelt tevékenységei közé nem igazán sztereotípiák szerint nőknek gondolt tevékenységeket sorolt.

„Felfedezi a világot mert kíváncsi, barkácsol.” – Gréta

Egy másik lány pedig a tündérek fiú vagy lány voltáról a következőképp nyilatkozott:

- „Ez most egy lány, de attól függ, fiú is lehetne, de attól függ, hogy milyen fiú.
- Milyen fiú lehetne?
- Ami nem annyira verekszik, de vannak olyan lányok is, de kevesebb mint a fiú, és nem annyira undorodik attól, hogy rózsaszín, mondjuk nem tudja, hogy a rózsaszín az csak lányoknak való és a kék a fiúknak, hanem lehet akármilyen színű szín.” – Julcsi

Ezzel ő arról a tipikus társadalmi jelenségről is véleményt alkotott, amely a nemi szerepekhez különböző színeket társít – a lányokhoz a rózsaszínt a fiúkhoz pedig a kékét. Szerinte bármilyen színt lehetne hordani a fiúknak és lányoknak is, amivel a társadalomban jelen lévő, mind a mai napig fokozott figyelmet érdemlő témával ellentétes véleményt alkotott.

A tündér karaktert nőnek és felfedező karakterek férfinak gondolta tehát a résztvevő gyerekek többsége, ezen felül pedig gyakran sztereotipikusan női és férfi tulajdonságokat soroltak hozzájuk. Ezek a felfedezőnél főként az okosságot, bátorságot, gazdagságot és kitartóságot jelentették, továbbá őt előszeretettel ábrázolták kültéri helyszíneken. Ez a leírás a szakirodalmak alapján a férfiak mesékben való sztereotipikus megjelenítésével egyezik (Pálóczi, Nagy, 2017; Tóth et al., 2020). A tündérrel kapcsolatban pedig gyakrabban említettek kedvességet, jószívúséget, segítőkészséget és barátságosságot, amely tulajdonságok és a nők

sztereotipikus ábrázolása között is egy párhuzam figyelhető meg (Pálóczi, Nagy, 2017; Petres, 2020). A tündér karaktert gyakran fogtündérként emlegették a gyerekek, részben lehetséges, hogy e miatt is őt nem feltétlenül csak beltéri helyszíneken jelenítették meg, továbbá néhány gyerek által az aktivitás is megjelent szerepkörében.

Érdekes kiemelni, hogy volt pár tulajdonság, az okos, segítőkész és kedves, amik megjelentek mindkét karakter jellemzői között. Egy fiú interjúalany pedig a következőt is említette:

„Kedves és nagyon okos, úgy mit a túrás.” – Bálint tehát nem feltétlenül gondolja úgy, hogy a nemek közül a férfiaknak kell az okosabbnak lennie, ő a lány tündér és a fiú túrás, felfedező tulajdonságai közé is sorolta az okosságot.

VIII.5. Szerepkörök besorolása képek alapján

A továbbiakban a gyerekek egy-egy képről alkotott véleményére voltam kíváncsi. Összesen négy képet mutattam nekik, amik közül kettő hagyományosabb mesékkel kapcsolatos szereplőket ábrázolt, kettő pedig a mesebeli karaktereket nem tradicionális módon ábrázolta. A hagyományos karakterek egy király és egy királynő voltak, amely képekkel arra voltam kíváncsi, hogy ugyanazon szerepkör kapcsán eltérő válaszokat kapok-e a gyerekektől egy férfi és egy nő szereplőt illetően. A kérdésben szereplő képekkel továbbá azt szerettem volna felmérni, hogy a gyerekek hogyan viszonyulnak egy meseszereplő nem hagyományos módon való ábrázolásához.

A gyerekek közül páran a királynő tulajdonságai közé sorolták a kedvességet és jószívűséget, illetve a barátságosság és a rend teremtés is megjelent néhányuk válaszaiban. Ám főként úgy jellemezték, mint aki a királyt segíti, ha szükség van rá, és csak akkor foglalkozik az ország dolgaival, amennyiben a királynak más dolga van, vagy helyettesíteni kell. Az egész napos tevékenységei közé inkább hobbykat soroltak, illetve megjelent a gondoskodó szerep betöltése is. A pozíciója által betöltött szerep kapcsán azt emelték ki páran, hogy különféle bálokon jelenik meg, vagy azokat szervez. A gyerekek inkább a passzív szerepeket emelték ki a királynővel kapcsolatban, továbbá sokan a természethez és annak szeretetéhez is kapcsolták őt.

- „Szereti látni, hogy békében van az ország, szeret kikapcsolódni, mint ahogy mindenki.
- Van valami dolga az országgal, hogy békében legyen?
- Szerintem az a király dolga inkább. helyettesíti, ha a király eltűnik vagy elmegy valahova.” – Misi

„Ő varrogat, meg zenél, egy királynő nem kell munkát végeznie, ül a trónján és olvasgat, ha van gyereke akkor játszik vele. – Sári

„Uralkodik, körbe menni a királyságon, most nem jut eszembe, mert ha egy királyi családról van szó, akkor nem ők mosogatnak, nem ők főznek. Ha kisbabája van akkor eteti a gyereket, meg ha még kicsi gyereke van, akkor is eteti. Nézi a virágokat meg nézni a cselédeket, hogy a kertészt, hogy jól végzi a dolgát.” – Zoli

Az egyik lány szerint vannak jó és gonosz királynők is, akikhez ő eltérő feladatokat társított, a jó királynőkhöz passzív szerepeket mondott inkább, mint a kertben való sétálás, a gonosz királynőhöz pedig inkább aktív jelenet kapcsolódott válaszában:

„Az mondjuk egész nap az arany pénzeit számolgatná, meg lerohanna másik országokat, másik királyokat.” – Julcsi

„Ha hercegnő, és az apja azt szeretné, akkor ül, mert az apja azt mondta, de hogyha, ha az apja azt szeretné, hogy üljön a trónban, akkor azt kell csinálnia, de ha nem szeretné az apja, vagy neki tök mindegy, akkor nem csinálja azt.” – Julcsi ezen válaszban pedig megjelenik a nők, legalábbis a lányok alárendelt szerepe a férfiakhoz képes, amely szerint a férfi megmondhatja nekik, hogy mit kell csinálniuk, Tóth és munkatársai (2020) alapján.

„Az, hogy segítsen a királynak, ha valami gond van, meg ha vannak ilyen táncok akkor szoktak a királynőnek menni, meg ha nagy bejelentés van akkor a királynak besegít, szerintem inkább az a dolga, hogy a királynak besegít.” – Csaba

A király tevékenységeivel kapcsolatban a gyerekek elsősorban az uralkodással kapcsolatos teendőket emelték ki, mint a tanácsadás, bíráskodás és igazságosság, illetve az alattvalói bejelentésekkel való foglalkozást. A válaszokból látszik, hogy őt a gyerekek az országgal való tevékenységek alakítójaként, illetve a népe feletti uralkodással kapcsolatos fontos eldöntendő dolgokban való bíráskodásban szerepeltetik főként. Érdekes kiemelni, hogy a válaszokban kiemelték páran, hogy különbség van az öreg, illetve a fiatal királyok között, ami szerint a fiatalok inkább több uralkodással kapcsolatos dolgot és aktív szerepet vállalnak, míg az öregebbekre főként a tanácsadás jellemző bölcsességük miatt.

„Kézben tartja az országot, mindent megold, kihirdet mindenfélét, igazságos.” – Sári

„Uralkodik, figyeli a cselédeket, ha egy másik királysággal akar jóban lenni akkor írja a szerződést, elítéli a bűnözőket, rablókat.” – Zoli

„A fiatal azzal foglalkozik, hogy túl gazdag ne legyen a népébe, olyan, aki nem dolgozott meg a pénzéért, szóval, hogy elossa igazságosan a pénzt fiatalelként.” – Julcsi

Ugyanakkor megemlítenéd, hogy páran a kedvesség és jószívűség tulajdonságokat is a királyhoz sorolták.

„Bölcs, öreg király, kedves, nagylelkű, becsületes, ha ígér valamit, akkor azt odaadja” – Emma

„Ő is kedves, igazságos, jószívű, gondoskodó, kedves nagyon az emberekkel segít az embereknek, becsületes.” – írja le Bálint a király szerepét, továbbá megemlíteném, hogy a királynőhöz is sorolt hasonló tulajdonságokat, az okos, kedves, jószívű az ő tulajdonságai között is megjelent

Ezen felül egy fiú ugyanazokat a tevékenységeket sorolta a királyi és királynői feladatok közé is, ami a tanácsadásról szólt. Azért is érdekes a kérdésekre adott válasza, mert nem egymás után látta a két képet.

A királyhoz: „Ül a trónusán, eszik, jó tippet mondani a királyságnak, segít a szegény embereknek.”

A királynőhöz: „Trónusán ül, eszik, jó tippet mond a falunak meg segít a falusiaknak.” – Olivér

Összességében elmondható a királynő és a király szerepek kapcsán, hogy a résztvevő gyerekek gyakran eltérő tulajdonságokat és tevékenységeket soroltak a kép képhez, tehát, ugyanazt a pozíciót különbözőképp értelmezték akkor, ha egy nő, illetve, ha egy férfi töltötte be azt. Pár gyerek válaszában azonban elhangzottak mindkét nemnél ugyanazok a tulajdonságok, és tevékenységek is.

A sárkányon repülő királylányhoz a gyerekek főként a kalandvágyóságot, felfedezést, természet szeretetét társították. Többen megemlítették, hogy a királylány szeret repülni és kalandozni, viszont ezeket a tevékenységeket a szülei nem támogatják, mert nem királylánynak való tevékenység. Néhányan az illemtudást, kedvességet, jókedvűséget is hozzá társították. Érdekes, hogy néhány válaszban megjelent a mesék szerinti tradicionális vonal is a képpel kapcsolatban, ugyanakkor többen olyan tevékenységeket is ide soroltak a gyerekek közül, amik elsőként nem feltétlenül egy királylánnyal kapcsolatban juthattak volna eszükbe, hiszen kalandosként és felfedezőként a mesékben általában a fiúkat ábrázolják többször, mint a lányokat (Petres, 2020; Pálóczi, Nagy, 2017). A képen megjelenő tevékenység, a nem feltétlenül megszokott ábrázolás miatt több aktív és kinti tevékenységet is felsoroltak hozzá.

„Akinak az volt a vágya, hogy egy dínón akart szállni, utána a király azt mondta, hogy nem szállhatsz dínón, mert ez csak egy hülyeség és nem létezik, utána meg a lány ment sétálni és észrevett egy dínót és azon lovagolt, utána meg ment az apukájához, megmutatta, hogy tényleg van dínó, és az apukája is felszállt rá, és elmentek fagyizni sétálni és fürdeni a Dunába.” – Bálint érvelésében megjeleníthető a lány szereplő kíváncsisága a dínón való repüléssel kapcsolatban, ami Tóth és munkatársai (2020) tanulmánya alapján a lány szereplők negatív tulajdonságai közé sorolható, amikért a mesékben büntetést kaphatnak. A Bálint által mesélt történetben pedig esetleg a király negatív reakciója összefüggést alkothat az említett tanulmányban írtakkal.

Az egyik fiú résztvevő meglepődhetett a kép kapcsán, első reakciója az „Azta” szó volt.

„Aki nagyon szeret felfedezni és szereti a természetet és egy csomót az erdőben van. Mert nagyon szeretik a természetet és a madarakkal is kedvesek, az állatokkal, az összes állattal kedvesek.” – Emma érvelésében megjelenik a kicsivel hagyományosabb vonal is, amely a lányokat természet kedvelőként, illetve kedvesen ábrázolja.

Egy fiú érvelésében is pedig a hagyományos mesék szerinti lányos, királylányos tevékenységek is megjelentek a képről eszébe jutott történet elmesélésén kívül:

„Ez a lány hallott egy sárkányt aztán látta, valami tüskéset szagolt, annyit vett észre, hogy elrepült, szólt a királynak, a király le akarta győzni aztán a lány gyorsan elment a sárkányhoz, megoldotta a problémát, összebarátkoztak, aztán ő lett a királyság sárkánya. (...) Szerintem azt szereti, ő is inkább ilyen táncokon szokott részt venni, mint a királynő, ha éppen a királynő ott van, meg amúgy gondolni is, ő is szerintem próbál valamit segíteni szerintem.” – Csaba válasza alapján a lány aktív résztvevője volt a történetnek, amikor megoldotta a problémát egyedül, azonban amikor a kedvelt tevékenységeiről kérdeztem, inkább a mesékben megszokott királylányok által folytatott elfoglaltságok alapján válaszolt, a táncolást és segítséget emelte ki. A képre adott válaszokból kirajzolódik, hogy a gyerekeket befolyásolta az, hogy a királylányt nem az általuk esetleg megszokott helyzetben látták, a szituációs tényezők miatt többen is kalandosnak, felfedezőnek, aktív, cselekményt alakító szereplőnek írták le, ugyanakkor megmaradt néhány válaszban a tradicionális mesék alapján való értékelése is, az illetudás, kedvesség kiemelése is. Érdekes megemlíteni, hogy több gyerek válaszában megjelent a szülők beleszólása a királylány által folytatott cselekvésbe, amikor rászóltak, hogy nem engedik neki a sárkányon való repülést, lovaglást. A szülők gyermekük neme szerinti eltérő nevelése tehát, mondhatni, mint korlátozó tényező jelenik meg, néhány interjúalany által, amely szerint a lányoknak bizonyos tevékenységeket nem engednek meg, nem ítélnék helyesnek. (Cole és Cole, 2003; Tóth et al., 2020). A válaszok összefügghetnek részben a fiúk és lányok eltérő szocializációjával is, amely szerint más tevékenységekért kapnak dicséretet vagy szidást a szülőtől (Cole és Cole, 2003), a gyerekek által alkotott történetben pedig ez visszatükröződhet. A főző fiú képe alapján a gyerekek a szakács foglalkozásra asszociáltak, továbbá többen megemlézték, hogy szereti a munkáját, mert a képen mosolyog. Az interjúk felében nem jutott idő és energia erre a képre, így kevesebb, azonban hasonló válasz alapján vontam le ezt a következtetést.

Összességében elmondható, hogy a válaszok a képek alapján tükrözik, hogy a férfiakhoz, illetve nőkhez többször eltérő tevékenységeket társítanak az interjúalanyok, abban az esetben is, ha ugyanabban a szerepben, pozícióban vannak. Ugyanakkor pár gyerek hasonló tulajdonságokat

sorolt fel a király és királynő szerepekhez is, néhányuk szerint ugyanazt a tevékenységet is folytathatták. Azonban gyakrabban a nemi sztereotípiák alapján válaszoltak inkább a királynők és királyok tevékenységeire, ami elképzelhető, hogy a nők és férfiak mesékben való sztereotipikus ábrázolásának a hatása. Ugyanakkor abban az esetben, amikor a képen egy lány szerepelt, azonban nem a neki sztereotipikusan megfeleltethető tevékenység közben, a gyerekek válaszaira hatással volt ez, és többen soroltak fel a kép alapján olyan cselekedeteket is, amelyeket maguktól kevesebben illesztettek a női nemhez. Ez az előző válaszaikkal összehasonlítva mondható.

VIII.6. Ki menti meg a bajbajutottakat

Az interjúalanyokkal következő történet alapján beszélgettem annak kapcsán, hogy szerintük ki és hogyan mentheti meg a bajba jutott barátokat. A kérdéssel azt szerettem volna felmérni, hogy a gyerekek inkább kihez társítják az aktív, megmentő szerepet, illetve, hogy mivel érvelnek válaszukkal kapcsolatban, továbbá azt is megérdeklődtem tőlük, hogy a másik nem is segíthetne-e. A következő történetről beszélgettem velük:

„Egy nagy csapat jóbarát kirándulni ment, ám a társaság egy része mocsaras területre keveredett, és beleragadtak a mocsárba. A többiek közül páran siettek, hogy kimentsék a bajba jutott barátaikat.”

A résztvevő gyerekek a segítséget nyújtó társaknak a segítőkész, jószívű, kedves bátor tulajdonságokat adták, és elsősorban szinte mindenki fiú megmentőket említett, amit főként az erősséggel támasztottak alá. Volt, akik szerint vegyesen mentek kimenteni, fiúk és lányok is, azonban ők jellemzően eltérő feladatokat adtak a különböző nemeknek.

„Inkább fiúk, mert a fiúk jobban tudják kimenteni a bajbajutottakat, mert erősebben meg ennyi. (...) A fiúk kötelet dobnak és kihúzzák, a lányok meg jó tanácsokat mondanak, és segítenek.”

– Olivér

„Szerintem mindketten. A fiúknak az volt a feladata, hogy húzzák ki a többieket, a lányoknak meg az, hogy egy indát rá kellett kötözni a fatörzsre és akkor úgy kihúzták, a lányok meg bíztatták a többieket, hogy nincs semmi baj, aki bajba jutott.” – Sári

„Kihúzták őket a mocsárból a fiúk csak, a lányok hoztak valami ételt, vagy csónakot vagy valamit.” – Zoli

Ahogy a válaszokból is látszik, a résztvevő gyerekek főként az erő alapján választották az egyik vagy a másik nemet, a fiúkat gondolták erősebbnek, így nekik adták a nehezebb feladatokat, illetve többen e miatt választottak fiú segítőt. Egy lány úgy gondolta, hogy talán lányok is

segíthetnek, ugyanakkor közülük néhányan alkalmasabbak lennének, továbbá az ő válaszában is az erő bizonyult fontosnak:

„Attól függ: ha hétköznapi vagy elhízott vagy izmos. Szerintem a hétköznapi is ki tudná menteni, meg az erős nyilván, hát a kövér őt nem tudom.” – Vera

Összességében az mondható el a résztvevő gyerekek válaszai alapján, hogy az erő határozta meg főként a segítséget nyújtó személyeket, akik e miatt elsősorban férfi neműek voltak. Ezen felül jellemző volt, hogy akik mindkét nemnek adtak segítő szerepeket, azok eltérő helyzetekben jellemezték a fiúkat és lányokat, az előbbieknél inkább az erővel kapcsolatos kimentő munkákat, utóbbiaknak pedig inkább a gondolkodással, háttérben való segítséggel kapcsolatos jelenetek jutottak. A gyerekek válaszai összefüggést alkothatnak azokkal a nemi sztereotípiákkal, melyek szerint a férfiak erősek, a nők pedig odaadó személyiségűek (Kovács, 2007; Petres, 2020; Meland, 2020).

VIII.7. Lányos és fiús mesék

Végül a gyerekeket arról kérdeztem, hogy szerintük vannak-e fiús, illetve lányos mesék, továbbá, hogy ők megnéznének-e, egy, szerintük az ellenkező nemhez tartozó mesét. Az interjúalanyok többsége úgy gondolta, hogy a mesék, amik a fiúknak vagy a lányoknak tetszenek inkább, különböznek. Páran azzal érveltek a lányos meséket illetően, hogy azért lányos, mert azok hercegnősek, vagy azért, mert a lányok ilyen játékokat szoktak játszani, vagy azzal, hogy lányos színük van, amikor a rózsaszínt, illetve lila színt említették ki. Néhány gyerek a szereplők neme szerint osztotta a lányos vagy fiús kategóriákba a meséket. A lányos és fiús meséket illetően néhány gyerek azt emelte ki, hogy ami az egyik nemnek nem tetszik, az a másiknak igen. Itt megjelenik a szakirodalomban is olvasott nemek szerinti ellentét alapján az a sztereotípiához kötődő jelenség, mely szerint, ami az egyik nemhez tartozik, annak az ellentétje a másikhoz sorolandó (Geist idézi Kovács, 2007). Továbbá a gyerekek nemek szerinti eltérő szocializációja is észrevehető a válaszok kapcsán, amely már kiskortól kezdődően jelen van életükben is, és amely alapján a férfias és nőies tulajdonságokat, cselekvéseket egymással oppozícióba rendezik (Cole és Cole, 2003).

A lányos mesék közé inkább a hercegnős, tündéres és rózsaszín színű meséket sorolták a gyerekek, továbbá gyakran azzal érveltek, hogy azért mondható lányosnak, mert lány szereplők vannak benne.

„És a tündéres azért illik a lányokhoz, mert amikor kicsik akkor ilyeneket játszanak. Meg általában rózsaszínű ruhában szoktak lenni és a rózsaszín az lányos szín. A tündér hercegnős az

tündéres és ott is rózsaszín ruhában van, az Eperkének meg tiszta rózsaszínes pirosas a háza, meg eper, meg van egy macskája, mondjuk kutya is van, de mindegy.” – Vera

„Attól, hogy nagyon sok benne a lány, meg ilyen lányos táncok vannak, hogy tündérek, meg ilyenek, szerintem ettől lányos.” – Csaba

Az egyik lány szerint azonban nem feltétlen vannak fiús vagy lányos mesék, amely érvét így támasztotta alá:

„Attól függ, hogy ki szereti nézni. Bárki megnézheti, szóval annyira nincs, mondjuk a Jégvarázst nem hiszem, hogy több fiúnak lenne kedve megnézni, mint lánynak, de attól még nem azt jelenti, hogy lányos mese.” – Julcsi

A Jégvarázzsba továbbá szerinte a lány aktív szerepe dicséretre méltó:

- „De legalább nem olyan, mint a magyar népmese, azokat szoktam nézni, de mindig az van, hogy van valami lovag, aki három testvér, azok közül a legkisebbel rosszul bánt a két nagy, és folyton a legkisebb végül ő nyeri el a királylány kezét.” - Szerinted mi lenne változatos, te hogyan csinálnád meg?
- Úgy, hogy kicsit a lány is kicsit ne csak üljön a trónban, mondjuk, még a fiú is bajba jutna, nem csak a lány, akit elraboltak.” – Julcsi

Egy másik lány is először azzal válaszolt a kérdésemre, hogy szerinte nincsenek lányos vagy fiús mesék, amit a következő érvvel támasztott alá.

„Nincsenek mert van legalább egy fiú barátom, vagy több is van kettő három, akik szeretik a lányos játékokat.” – Emma válasza alapján tehát, ha valamit már néhány fiú szeret, akkor az nem mondható lányosnak.

A fiús mesékkal kapcsolatban az volt a kutatásban résztvevő gyerekek többségének a véleménye, hogy vannak olyan mesék, amik inkább nekik tetszenek és elsősorban a fiú szereplők, a kalandozás vagy a szuperhősök voltak kiemelve. A fiús mesékkal kapcsolatban többen említették az állatokat is, mint szereplők, vagy a mesében megjelenő állatmentést, továbbá az autós és motoros történeteket is. Itt is megjelent az a tendencia, mely szerint a fiú szereplők miatt soroltak ebbe a kategóriába meséket a gyerekek.

„Mert a Shrek egy fiú és ő a főszereplője.” – Olivér

„Nem tudom, mert nem tudom, hogy a lányok mit nem szeretnek, mert nem lány vagyok.” – Misi válaszában azt az elv jelenik meg, amely szerint, amit az egyik nem nem szeret, azt a másik igen.

„Szeretik a fiúkat, meg a kalandokat, a Jumanjiban, meg minden ilyesmi.” – Gyuri

„Star Wars, mert van benne harc, csete-paté.” – Sári

A kutatásban résztvevő gyerekek fiús mesékkal kapcsolatba tehát főként a kalandos, akciós, szereplői aktivitást igénylő meséket emelték ki, illetve néhányan a lányos mesékkal ellentétes meséket gondolták ebbe a kategóriába. Továbbá néhányuknak fontos volt, hogy a mesék szereplői fiúk legyenek ebben az esetben.

Összességében tehát elmondható, hogy a gyerekek megkülönböztetnek fiús és lányos meséket, amelyeket érvelésükben gyakran sztereotipikus módon határoltak el egymástól.

A gyerekek véleményét végül arról kértem ki, hogy megnéznék-e egy, szerintük az ellenkező nemhez tartozó mesét. A válaszok alapján a gyerekek körülbelül fele inkább nem nézné meg az ellenkező nem meséjét, továbbá voltak néhányan, akik ezt a kérdést helyzetfüggővé tették. Ugyanakkor a résztvevők másik fele azt említette, hogy már látott fiús, vagy lányos mesét, ami tetszett neki. A válaszoló fiúk között többen is akadtak, akik már néztek lányos meséket, és tetszett is nekik, továbbá a résztvevő gyerekek közül a fiúk körében voltak azok is többen, akik elmondásuk alapján néznének lányos meséket is. Egyikük megemlítette, hogy ő inkább kiskorában nézett lányos meséket, és most már nem szívesen nézi azokat, egy másik fiú pedig arra tért ki, hogy ő néha bele szokott nézni lányos mesékbe is, azonban nem szokta végig nézni őket. A lányok közül pedig körülbelül fele-fele arányban voltak azok, akik néznének, és azok, akik nem néznének fiús meséket.

„Az iskolába nagyon sokat láttam már, megnéznék egyet. Némelyik tetszik, némelyik azt hiszem, hogy hülyeség.” – Bálint

- „Például amit úgy utáltam, amikor lányok bekapcsoltak egy mesét, ami nekünk nem illett.
- Az milyen mese volt?
- Valami Barbie.
- Ez nem tetszett?
- Nem tudom, csak úgy nem tetszett, nem volt túl izgalmas számomra” – Misi

„Ha akármit nézhetek és van lányos és fiús is akkor szerintem lányosat néznék. De ha csak az van, és ha azt nem nézem akkor semmi más nincs, vagy csak fiús van és nem lehet az, hogy nem nézek, akkor jó a fiús is igazából.” – Vera

A fiús és lányos történetek kapcsán egy fiú megemlítette azt is, hogy neki feltűnt, hogy a lányok szeretni szokták a fiús meséket, ám ez fordítva nem mondható el:

„De viszont az a fura, hogy a lányoknak néha szokott tetszeni a fiús mese, de a fiúknak meg egy mese sem tetszik a lányos mesékből, ez furcsa, viszont a fiús mesékből meg több van szerintem.” – Csaba

Véleménye összhangba hozható Kassay Réka mesehős-reprezentációs kutatásában leírtakkal is, az úgynevezett lányfaktor jelenséggel, amely szerint a lányokra inkább jellemző a fiús mesék nézése, mint fordítva (Lendvat idézi Kassay, 2015). Azonban a kutatásomban részt vevő gyerekek körében épp ellenkezőleg jelent meg a „lányfaktor”, hiszen a résztvevő gyerekek közül a fiúk voltak inkább többen, akik megnéznének meg egy lányos mesét is.

Összességében elmondható, hogy a résztvevő gyerekek megkülönböztettek fiús és lányos meséket is, továbbá, hogy ha lenne rá lehetőség, a résztvevő gyerekek közül inkább a fiúk néznének meg lányos meséket is, közülük akadtak páran, akik már láttak is olyan mesét, ami szerintük a lányos kategóriába tartozott és tetszett is nekik.

IX. Konklúzió

A kutatásban résztvevő gyerekek válaszai alapján megállapítható, hogy sokszínűen gondolkodtak és érveikben többféle alátámasztás is helyet kapott a témával kapcsolatban. A gyerekek körülbelül fele főként a hagyományos nemi szerepek szerinti szerepfelosztás szerint válaszolt, ami elsősorban a fiú résztvevőkre volt jellemző. A lányok körében jobban megfigyelhető volt, hogy nem feltétlen a hagyományos szerepek szerint indokolták válaszukat, illetve ők a kedvenc karakter mellett való érveléskor is inkább a szereplő aktivitását emelték ki, és nem feltétlen sztereotipikus tulajdonságokat soroltak hozzá. A kutatási eredményeim, amik a kedvenc mese kérdéséről szólnak, összefüggésbe hozhatóak Kassay (2015) által is említett „lányfaktor” jelenséggel, mely szerint inkább a lányok néznek „fiús” meséket is, hiszen a fiú interjúalanyok inkább a hagyományosan fiúknak szóló meséket említették kedvenc meséjüknek, míg a lányok válaszai egy vegyesebb palettát tükröztek vissza. Érdekes tény még továbbá, hogy a fiúk által említett kedvenc mesékben főként férfi nemű szereplők jelentek meg, a fő-, és a mellékszereplőket illetően is. Talán ez a jelenség is alátámasztja azt a Kassay (2015) által említett gondolatot, mely szerint a mesék külön-külön szólítják meg a fiúkat és lányokat, ami alapján nem meglepő, hogy a kutatásomban résztvevő fiúk is inkább az őket megszólító mesék közül soroltak fel kedvenc mesét. Az említett jelenséggel továbbá a „fiús” és „lányos” mesék kérdésénél is érdekes párhuzam figyelhető meg, amikor a gyerekek véleményében is visszatükröződött az a gondolat, mely szerint vannak mesék, amik inkább a fiúknak szólnak, és tetszenek, és olyanok is, amik inkább a lányoknak. Ez talán a gyermekek nemek szerinti eltérő szocializációjával, továbbá a nemek szerinti csoportosulás révén különböző tapasztalatok szerzésével is összefüggést alkothat (Cole és Cole, 2003). Ugyanakkor a „fiús” és „lányos” meséket illetően inkább a résztvevő lányokra volt jellemzőbb, hogy nem szívesen néznének meg, általuk „fiús” kategóriába sorolt meséket, inkább csak amikor nincs más lehetőségük. A

résztevő fiúk közül azonban többen is említették, hogy néznének, illetve páran már láttak is „lányos” meséket, amik tetszettek nekik. A részttevő gyerekek fiús és lányos mesék kategorizálásakor tehát kutatásomban inkább a „lányfaktor” (Kassay, 2015) jelenséggel való ellentétes összefüggés figyelhető meg. A részttevő gyerekek által kialakított nemek szerint mesekategóriák alapján pedig megfigyelhető, hogy sokszor sztereotipikus módon különítették el őket, ami talán szintén a Cole és Cole (2003) által említett eltérő szocializáció, és nemek szerinti különböző visszajelzések, továbbá a társadalmi nemi sémák elmélet szerinti saját nemükhöz megszokott módon társított tárgyak miatt figyelhető meg.

A részttevő gyerekek közül szinte mindenki férfi nemű karaktert állított a saját maga által kitalált mese élére, amely összefüggést alkothat a Pálóczi-Nagy (2017) tanulmány szerinti férfi karakterek mesékben való felülreprezentációjával, illetve főszerepben való megjelenésével.

Néhány lány azonban női főszereplőkkel alkotott mesét, illetve a lányok közül többen is aktív szerepet adtak nőnemű szereplőiknek. Amely jelenség pedig a Rubegni és munkatársai (2019) által készített kutatással mutat hasonló eredményeket, mely szerint a lányok által alkotott történetekben a női és férfi karakterek közötti aktivitás mértéke közötti eltérés kisebb. Rubegni és munkatársai (2019) kutatásában azonban a férfi és női főszereplők aránya körülbelül megegyezett a vegyes csoportok által kreált mesékben, míg saját kutatásomban az interjúalanyok közül csupán ketten mesélték történetüket női főszereplővel, azonban a női főszereplők is megjelentek. A gyerekek inkább a férfi szereplőkhöz sorolták az erős, döntéshozó, bátor jellemzőket, és többen aktív szerepben ábrázolták őket, mint a felfedező, vagy a szegény legény, aki a keresi az elveszett koronát és a történet végére király lesz. Ezek a jellemzések összefüggést alkothatnak a szakirodalomban olvasottakkal, melyekben a fiúk inkább az aktív, bátor szerepet testesítik meg és magas pozíciókban ábrázolják őket (Petres, 2020; Meland, 2020; Pálóczi, Nagy, 2017). A részttevő gyerekek által mesélt történetben többször is megjelent az a hagyományos motívum, mely szerint a lányát a főszereplő férfinak adja feleségül a király, és a mesék alapján ebbe a döntésbe a nőknek nem volt beleszólásuk. Ezek alapján a női nem férfiakkal való alárendeltsége, illetve a női szereplők passzivitása jelent meg a történetekben, és önálló döntéshozataluk hiánya is észrevehető volt. Az említettek pedig összefüggésben állhatnak a Petres (2020), illetve Tóth és munkatársai (2020) által említett női szereplők megjelenésével a mesékben, továbbá a Xu H és munkatársai (2020) szerinti „Hamupipőke komplexussal” is, mely szerint a nők boldogsága a férfiaktól függ. A női szereplőkhöz a részttevő gyerekek pedig sokszor a gondoskodás, kedvesség, segítőkészség jellemzőket sorolták, amely tulajdonságok sztereotipikusan inkább a nőkhez köthetőek, ahogy azt Kovács (2007), illetve Tóth és munkatársai (2020) is említették. A részttevő gyerekek a

király és királynő szerepeket is inkább a nemi sztereotípiák szerinti hagyományos módon jellemezték, mely szerint a királynő inkább passzív szerepben jelenik meg, vagy a királyt segíti, ugyanakkor néhányan ugyanazt a szerepet adták a két nemnek. Azonban néhány esetben a nőknek is aktív szerepet, illetve a sztereotípiáktól eltérő tulajdonságokat adtak a gyerekek, mint az okosság, vagy a repülés, a tündér és a sárkányon megjelenített királylánnyal kapcsolatban. Ezek alapján észrevehető, hogy nőket nem feltétlen a hagyományos szerepben ábrázolták csak a gyerekek, illetve, hogy a körülmény is befolyásoló tényező lehetett. Azonban megemlíteném, hogy a sárkányon repülő, nem feltétlen a megszokott környezetben ábrázolt királylányt páran úgy jellemezték, mint akinek a szülei nem örülnek, hogy kalandvágyó tevékenységet folytat. Ezek a válaszok összefüggést alkothatnak azzal a jelenséggel, mely szerint, ha egy nő nem a sztereotipikusan a neki gondolt tulajdonságok szerint cselekszik, büntetést kaphat a mesében (Tóth et al. 2020). Továbbá esetleg a gyerekek szocializációja során, a nemek szerinti eltérő viselkedések jutalmazásával is összefüggő lehet (Cole és Cole, 2003), amit a résztvevő gyerekek a lány szüleinek viselkedésével hozhattak összefüggésbe. Az egyik résztvevő meséjében megjelenő lány szereplő csábító tevékenysége pedig összefüggést alkothat Kúspér (2020) tanulmánya alapján, a nők szépségük tudatában levésükkel, és annak használatával. A kutatás alapján tehát elmondható, hogy a résztvevő gyerekek többsége nemi szerepek szerint kategorizál férfi és női tulajdonságokat és tevékenységeket, amiket érveikkel jól alátámasztanak, sokszor a nemi sztereotípiák alapján, ugyanakkor néhány esetben megjelentek ezzel nem összefüggő vélemények is, illetve a női szereplőkhöz többször is társítottak nem sztereotipikus jelzőket is. Ez a tendencia azonban magába foglalhatja a hagyományos gondolkodás továbbélését is, amely a hangsúlyt a nemek közötti sztereotipikus eltérésekre teszi, és aminek továbbélése megerősítheti a családokon belüli férfi-női szerepek szerinti munkamegosztás és a női háztartási munka elvárását férfi részről, hiszen, mint azt ahogy Kovács és Szabó (2017) is említették, a nemi sztereotípiák nem csupán a társadalomban, hanem a magánéletben is újratermelődnek, a heteroszexuális férfi női kapcsolatokban, amelyek egy idő után anyai és apai szerepekké válnak. A résztvevő gyerekek válaszaiban megfigyelhető azonban a nemi egyenlőség gondolatának felcsillanása is, főleg pár lány interjúalany által, illetve bizonyos szituációkban. Amennyiben a többi gyerekek gondolkodásába is több, nem feltétlen sztereotipikus szerepfelosztás épül be, úgy a nemek közötti egyenlőség ideje hamarabb bekövetkezhet, hiszen a gyerekek ezeket a szokásokat és gondolatokat vihetik magukkal felnőttkorukra is.

X. Felhasznált irodalom

- Aronson. E., (2001). A társas lény. KJK- KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest.
- Beilock, S. L., Rydell, R. J., & McConnell, A. R. (2007). Stereotype threat and working memory: Mechanisms, alleviation, and spillover. *Journal of Experimental Psychology: General*, 136(2), 256–276. <https://doi.org/10.1037/0096-3445.136.2.256>
- Cole, M., és Cole, S., R., (2003). Fejlődéslélektan. Osiris Kiadó. Budapest.
- F. Lassú Zs., (2016). „Ez a 'gender', ez már sajnos Magyarországot is fenyegeti” – nemisztereotípiá-ellenes és/vagy nemileg differenciált nevelés koragyermekkorban. *Gyermeknevelés*, 4(3), 48–58. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2016.3.48.58>
- Grover, S., (2004). WHY WON'T THEY LISTEN TO US? On giving power and voice to children participating in social research. SAGE Publications. London. Thousand Oaks and New Delhi, Vol 11(1), 81–93.
- Kádár A., (2012). Mesepszichológia. Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekkorban. Kulcslyuk Kiadó.
- Kalcsó R., & F. Lassu Zs., (2016). Óvodás gyermekek nemi sztereotípiáinak vizsgálata a pedagógus nemével összefüggésben. *Gyermeknevelés*, 4(3), 32–47.
- Kassay R., (2015). Nemi szerepek az elemi iskolások mesehős-reprezentációiban. *Mediakutato.hu*. XVI. évf. 1. szám. pp 47-63.
- Kovács M. (2007). Nemi sztereotípiák, nemi ideológiák és karrier aspirációk. *EDUCATIO*, 16(1), 99–114.
- Kovács M., és Szabó M., (2017). Társadalmi nem és szexizmusok: a nemi hierarchiát igazoló nézetrendszerek elfogadása és elutasítása. *Társadalmi nemek. Elméleti megközelítések és kutatási eredmények*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest pp. 39-56.
- Kusper J., (2020). Elágazó meseösvények kertje. Nők, állatvőlegények és próbák a népmesékben. *Disciplina in fabula Közelítések a meséhez*. ELTE Eötvös Kiadó Budapest, pp. 140-150.
- Meland, A. T. (2020). Challenging gender stereotypes through a transformation of a fairy tale. *European Early Childhood Education Research Journal*, 1-12.
- Murinkó L., (2014). Gyermekgondozási munkamegosztás és a nemi szerepek megítélése. *Demográfus Könyvtár*, (02).
- Pálóczi B., és Nagy B., (2017). Nemi sztereotípiák a mese- és gyerekkönyvekben. *Társadalmi nemek. Elméleti megközelítések és kutatási eredmények*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, pp.

85-102.

Petres Cs., G., (2020). A nőiesség és férfiasság titkai. Boldizsár Ildikó és Szegedi Katalin *Királylány születik, Királyfi születik* című gyermekirodalmi ikerkönyveinek nemi sztereotípiái. *Disciplina in fabula Közelítések a meséhez*. ELTE Eötvös Kiadó Budapest, pp. 131-139.

Pongrácz T., és S. Molnár E., (2011). Nemi szerepek és a közvélemény változásának kölcsönhatása. *Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2011*. TÁRKI, Budapest. 192-206.

Rubegni, E., Landoni, M., De Angeli, A., & Jaccheri, L. (2019). Detecting gender stereotypes in children digital storytelling. In *Proceedings of the 18th ACM International Conference on Interaction Design and Children, IDC 2019* (pp. 386–393). Association for Computing Machinery, Inc. <https://doi.org/10.1145/3311927.3323156>

Tóth B., Demeter K., F. Lassú Zs., (2020). Nőkép az Óperenciás-tengeren túl. *Disciplina in fabula Közelítések a meséhez*. ELTE Eötvös Kiadó Budapest, pp. 151-160.

Xu, H., Zhang, Z., Wu, L., & Wang, C. J. (2019). The Cinderella Complex: Word embeddings reveal gender stereotypes in movies and books. *PloS one*, 14(11), e0225385.

XI. Mellékletek

XI.1. Interjúvázlat

1. Hány éves vagy?
2. Hol laksz?
3. Mondj kérlek 3 mesét, ami eszedbe jut. Mit szeretsz ezekben a mesékben?
 - a. Mesélj kicsit a szereplőiről!
4. Mi a kedvenc meséd vagy történeted?
 - a. Ki a kedvenc szereplőd belőle? Miért ő? Mi a legjobb tulajdonsága?
 - b. Melyik szereplőt érzed úgy, hogy a legjobban hozzád hasonlít? Miért ő?
 - c. Mit szeretsz / mi tetszik neked a történetben?
 - d. Ha választhatnál, akkor ki lennél ebből a történetből? Miért ő lennél? Mit csinálnál?
 - e. Melyik az a tulajdonság, amit választanál, hogy neked is legyen? Miért?
 - f. Válassz magad mellé egy barátot a történetből, ki lenne az? Miért őt választottad?
 - g. Válassz valakit, akivel meg kell oldanod egy rejtélyt! Miért őt választottad?
 - h. Kit választanál akkor, hogyha egy születinapra kéne készülődni? Miért őt választottad?

5. Van valaki, aki a példaképed a történetből? Miért ő?
6. Most dobok ezekkel a kockákkal, és ez alapján mesélj egy mesét légy szíves! 4 kockát építs bele a történetbe, és a szereplők emberek legyenek.
7. Most elmesélem egy történet kezdetét, és fejezd be légy szíves. A történet szereplői emberek legyenek, és több is legyen belőlük.
 - a. A királyságban nagy baj történt, ellopták a koronát, aminek a nyomát égen földön nem lelték. Nagyon értékes volt a korona, szétkürtölték országnak világnak, hogy aki megtalálja az arany ékszer, nagy díjban részesül.
8. Rajzolj le egy felfedezőt, rajzolj le egy tündért!
 - a. Mesélj a karakterről, milyen tulajdonságai vannak?
9. Mutatok neked pár képet, és az alapján mondd el, hogy mi jut eszedbe a karakterekről. Szerinted milyen tulajdonságaik vannak?

A képeken szereplő karakterek: király, királynő, lány, aki egy sárkányon lovagol, főző fiú
10. Elmesélek egy történetet: egy nagy csapat jóbarát kirándulni ment, ám a társaság egy része mocsaras területre keveredett, és beleragadtak a mocsárba. A többiek közül páran siettek, hogy kimentsék a bajba jutott barátaikat.
 - a. milyen tulajdonságuk van azoknak, akik kimentik a többieket?
 - b. szerinted inkább lányok vagy fiúk mennek, hogy kimentsék a többieket? miért?
 - c. lehetne a másik nem is?
11. Szerinted vannak lányos és fiús mesék / történetek? Mik a lányosok és miért? Mik a fiúsak és miért?
 - a. Fiúknak: Te megnéznéd a lányos mesét is?
 - b. Lányoknak: Megnéznéd a fiús mesét is?
12. Vannak olyan mesék, amik inkább lányoknak tetszenek? Milyenek ezek? Miért?
13. Vannak olyan mesék, amik inkább fiúknak tetszenek? Milyenek ezek? Miért?